

KARTLEGGING AV HEKKENDE RØDLISTEARTER I RIKE VANNMILJØER I OPPLAND

**Bestandsregistreringer av makrellterne, hettemåke, sothøne,
sivhøne og toppdykker i 2021 og artenes bestandsutvikling basert
på tidligere registreringer**

Makrellterne
Foto: Jon Opheim

**BirdLife Norge avdeling Oppland
v/Jon Opheim**

Februar 2022

INNHOLD

SAMMENDRAG	3
INNLEDNING	7
RØDLISTESTATUS	7
UTFØRTE REGISTRERINGER I 2021	7
RESULTATER	8
Toppdykker	8
Sothøne	15
Sivhøne	20
Hettemåke	26
Makrellterne	34
Dvergdykker, sivhauk og vannrikse	38
LITTERATUR	39

SAMMENDRAG

Med midler fra "tilskudd til vilttiltak" har Birdlife Norge avdeling Oppland (tidligere Norsk Ornitologisk Forening, avdeling Oppland) foretatt en bestandskartlegging av våtmarksartene toppdykker, sothøne, sivhøne, hettemåke og makrellterne i tidligere Oppland fylke.

Felles for disse artene – som alle unntatt toppdykkeren står på den norske rødlista – er deres sterke tilknytning rike vannmiljøer. Dette er biotoper som i lang tid har vært under press, og som i økende grad har blitt utsatt for drenering, gjenfylling og andre former for ødeleggelser. Mange steder har vi således bare igjen rester av denne verdifulle våtmarksnaturen.

For å kunne følge bestandsutviklingen til disse artene har foreningen lagt opp til en systematisk overvåking innenfor et tidsintervall på ca. 5 år. Årets rapport er en oppfølging av det registreringsarbeidet som ble gjort i 2016 (NOF, avd. Oppland v/Opheim 2017). Hovedformålet med prosjektet er å framskaffe bestandsdata som grunnlag for en kunnskapsbasert forvaltning av disse artene – både på regionalt og nasjonalt nivå.

I henhold til *Norsk rødliste for arter 2021* (Artsdatabanken 2021) er artene (unntatt toppdykker) oppført med følgende kategorier: Sothøne: *Sårbar* (VU), sivhøne: *Sårbar* (VU), hettemåke: *Kritisk truet* (CR) og makrellterne: *Sterkt truet* (EN).

Sammenlignet med forrige rødliste (Henriksen & Hilmo 2015) er situasjonen uendret for sothøne, sivhøne og makrellterne, mens hettemåke har fått forverret sin status fra *sårbar* til *kritisk truet*. For toppdykkeren har endringen gått i positiv retning. Den er vurdert å ha en livskraftig bestand (LC) mot *nær truet* i 2015.

Til sammen 30 personer har deltatt i årets registreringer, eller bidratt med opplysninger.

Toppdykker

Etter det første hekkefunnet i 1971 er toppdykkeren registrert hekkende på 29 lokaliteter i 10 kommuner. I tillegg er den observert på 7 andre godt egnede lokaliteter i hekketida, først og fremst på Hadeland. De senere års registreringer viser at toppdykkeren i enda større grad enn tidligere er knyttet til Hadelandsregionen (Gran, Lunner og Jevnaker kommuner). I 2021 var det bare Dokkadeltaet – med sine ca. 12 par – som lå utenfor dette området. Arts hekkeutbredelse er således betydelig mindre nå enn den var for bare 10 -15 år tilbake.

Registreringene i 2021, med 40 - 60 par, viser at bestanden holder seg på omtrent samme nivå som i de seneste ca. 15 årene. I de siste ca. 5 årene ser vi likevel en liten tendens til utflating, noe som i hovedsak skyldes redusert hekkebestand i Dokkadeltaet, samt at flere perifere lokaliteter har gått ut. Hovedårsaken til artens tilbakegang i Dokkadeltaet synes å være mange spolerte hekkinger pga. flom og raske vannstandsendringer. Ca. 75% av bestanden er i dag knyttet til vann og tjern i Hadelandsregionen.

Antall dokumenterte hekkinger (rugende fugler og ungekull) er som i mange tidligere år noe underrapportert. I 2021 ble 17 par påvist med reir/unger, dvs. ca. 34 % av det totale antall par som ble registrert.

Mye tyder på at bestanden på Hadeland er nokså mettet. Under feltarbeidet i 2021 ble par med toppdykker funnet på 5 nye lokaliteter. Den minste av disse (Dalstjernet) er bare ca. 20

dekar. Fortsatt står det igjen noen tjern i dette området som er svært dårlig undersøkt, slik at bestanden i denne regionen må regnes som noe underestimert.

Samlet sett synes toppdykkeren å ha en levedyktig bestand i tidligere Oppland fylke, men et innskrenket hekkeområde i de seneste ti-årene viser at den er sårbar for forandringer. Hadelandsregionen, og særlig Gran kommune, står sentralt i den videre forvaltning av arten.

Sothøne

Sothøna er siden 1970 påvist hekkende på 20 lokaliteter i 7 kommuner. Den er sterkt knyttet til næringsrike vann og tjern. Hadeland er dens viktigste hekkeområde. De fleste lokalitetene oppover i Gudbrandsdalen og Ottadalen er mer eller mindre forlatt i løpet av de siste 5 - 15 årene, bortsett fra Åsjo naturreservat i Lom som fortsatt er en av de største hekkeplassene for arten på det indre Østlandet.

Våre registreringer viser at bestanden holdt seg på et lavt nivå (ca. 5 - 15 par) fram til begynnelsen av 1990-årene. I perioden 1990 - 2020 var det en jevn økning fra ca. 30 par til henimot 60 par. Antall hekkelokaliteter har derimot ikke fulgt samme kurve. Arten har i dag en mindre utbredelse enn for noen ti-år tilbake. Bestanden har i større grad blitt konsentrert til et fåtall «kjerneområder»; i første rekke Kalvsjøtjern, Vassjøtjern og Skirstadtjern på Hadeland og Åsjo i Lom. Det er på disse lokalitetene det har vært en bestandsvekst i senere tid.

Resultatet fra 2021, med 19 - 28 par på 7 lokaliteter, viser en klar bestandsnedgang. Dette kan likevel være innenfor naturlige svingninger. Ved forrige registrering i 2016 (NOF, avd. Oppland v/Opheim 2017) var det et nesten tilsvarende resultat (19 - 26 par på 5 lokaliteter). Tilbakegangen er likevel såpass stor sammenlignet med f.eks. gjennomsnittsbestanden for 2016 - 2020, at det blir viktig å følge artens utvikling i årene framover.

Selv om sothøna synes å ha en levedyktig bestand, med god ungeproduksjon, på sine viktigste hekkeplasser, er den – med sin svært begrensede utbredelse – svært sårbar. Det største forvaltningsansvaret for denne arten knytter seg i dag til kommunene Gran, Lunner og Jevnaker på Hadeland og Lom kommune i Ottadalen.

Sivhøne

Sivhøna er siden 1970 funnet hekkende på 34 lokaliteter i 7 kommuner. I tillegg er den observert på 16 andre godt egnede lokaliteter i hekketida, hovedsakelig på Hadeland – særlig Gran kommune – som er dens kjerneområde i tidligere Oppland fylke. I denne regionen, hvor det er kjent 26 hekkelokaliteter, synes den å ha hatt en positiv utvikling.

Registreringene samlet sett viser en liten og nokså stabil bestand fram til ca. 2005, for deretter å gjøre et kraftig «hopp» til et nivå på ca. 20 par. I siste 5 - års periode (2016 - 2020) viser tallene en liten nedgang. Sett i lys av en betydelig bedre observasjonsdekning de seneste ca. 15 - 20 årene gir dette tallmaterialet neppe et korrekt bilde av sivhønas bestandsutvikling. Grunnlaget for å konkludere med en bestandsvekst er for usikkert. I den delen av utbredelsesområdet som ligger utenfor Hadeland (Gudbrandsdalen, Gjøvik og Vestre Toten) ser vi en motsatt utvikling. Her har sivhøna mer eller mindre forsvunnet som hekkefugl i de seneste 10 - 20 årene.

Registreringene i 2021 resulterte i kun 7 lokaliteter med sivhøne, med en antatt hekkebestand på 6 - 7 par, alle i Gran kommune. Ved første øyekast blir dette en drastisk nedgang i forhold til de seneste ca. 15 årene. Hvis vi går nærmere inn på registreringene som er gjort siden 2005

blir ikke nedgangen i 2021 så drastisk som tallene gir inntrykk av. I de fleste årene i denne perioden er det ikke registrert flere enn 5 - 10 par. Mye av forklaringen til disse ulikhetene knytter seg til det relativt store antallet med lokaliteter, hvor observasjonsgraden har variert mye fra år til år. I tillegg er sivhøna, med sitt skjulte levesett, en vanskelig art å registrere. Vår konklusjon er derfor at det må foretas flere grundige registreringer, særlig i Hadelandsregionen, før en kan konkludere med en reell bestandsnedgang i tidligere Oppland fylke.

Basert på de senere års registreringer mener vi at tidligere bestandsanslag på 15 par (Shimmings & Øyen 2015) kan opprettholdes. Med en så liten bestand innenfor et gradvis mindre utbredelsesområde er likevel sivhøna i en svært sårbar situasjon, som raskt kan forverre seg. Mange av dens viktigste hekkeplasser, som i stor grad er små tjern eller dammer i kulturlandskapet, er under sterk gjengroing. De er også til en viss grad truet av gjenfylling av åkerstein eller annen "overflødig" masse, samt dreneringstiltak. Hadelandsregionen, og særlig Gran kommune, utgjør et «nøkkelområde» i den framtidige forvaltningen av denne arten.

Hettemåke

Hettemåka har hatt en vid utbredelse i Oppland gjennom en periode på vel 50 år. Den er funnet hekkende på 130 lokaliteter i 22 kommuner – fra lavlandet til fjellregionen. Et felles trekk ved disse lokalitetene er dens valg av produktive våtmarksområder, hvor den har god tilgang til insektføde. Ellers har oppdemte tjern med flytetorv vært spesielt attraktive hekkeplasser.

Det første hekkefunnet ble gjort på Hundorp i Sør-Fron så tidlig som i 1958, men det gikk ca. 10 år før den etablerte seg med noen større kolonier. Den store ekspansjonen begynte i 1970-årene og nådde et toppnivå i 1980- og 1990-årene, da vi anslo bestanden til mellom 1000 - 1500 par (Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland 1997). Etter de sammenstillinger vi har gjort i denne rapporten var bestanden på den tida enda noe høyere, trolig i størrelsesorden 2 000 - 2 500 par allerede i siste halvdel av 1970-årene og langt ut i 1990-årene. I ti-året 2000 - 2010 ser vi en tydelig tilbakegang, men likevel ikke større enn at hekkebestanden holdt seg på ca. 1000 par. I løpet av de siste ca. 10 årene har en rekke kolonier blitt forlatt, med en antatt bestand på ca. 750 par i perioden 2010 - 2014 til bare ca. 250 par i årene (2015 - 2020).

Registreringene i 2021 resulterte i mellom ca. 135 - 145 par fordelt på 9 lokaliteter i 6 kommuner. Av dette utgjorde hekkebestanden på Eikstadtjernet i Gjøvik ca. 70%, hvor ungeproduksjonen for øvrig var veldig bra.

Våre registreringer føyer seg inn i den dramatiske tilbakegang som er dokumentert over store deler av landet. Arten må følges nøye i de nærmeste årene med spesiell fokus på beskyttelse av koloniene i hekketida. På noen av dens hekkelokaliteter – også i senere tid – vet vi at det har vært menneskelige forstyrrelser, med mistanke om tiltak som har hindret ungeproduksjon.

Makrellterne

Gammelt kildemateriale på makrellterna tyder på at den over lang tid har vært en relativt fåtallig hekkefugl i Oppland, med størst tilknytning til store innsjøer og vann i lavlandet, hvor den som oftest har hekket på små holmer og skjær. Vi har også en spredt og liten hekkebestand av terner i deler av fjellregionen, hovedsakelig innenfor høydesonen 700 - 1000 moh. Her er oppdemte tjern med mye flytetorv vært attraktive hekkeplasser. I fjellregionen har det imidlertid vært såpass mye artsforveksling med rødnebbterne at våre data er usikre.

Rødnebbterna synes å være dominerende over skoggrensa i nord og nordvest, mens begge artene er påvist hekkende på mer frodige lokaliteter lenger ned i fjellregionen.

Fylkesbestanden ble i midten av 1990-årene anslått til 10 - 20 hekkende par (Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland 1997). I perioden 2000 - 2005 ble det registrert en hekkebestand på 19 par fordelt på 11 lokaliteter. I de tre følgende 5-års periodene viser våre tall hhv. 11, 8 og 5 par på 4 - 5 lokaliteter. Bestandsendringene har vært størst i lavlandet, der arten fram til begynnelsen av 2000-tallet f.eks. hadde 1 - 3 hekkeplasser langs Mjøsa og ca. 5 lokaliteter i Randsfjorden (NOF, avd. Oppland v/Opheim 2017).

Registreringene i 2021, med 3 par på to lokaliteter og ingen vellykket hekking, viser at bestandsnedgangen hos makrellterne ikke har stoppet opp, og at arten nå er nede på et nivå der den raskt kan forsvinne som hekkefugl i tidligere Oppland fylke.

Søknaden om «*viltfondsmidler*» i 2021 inkluderte også en registrering av rødlisteartene dvergdykker (EN), sivhauk (NT) og vannrikse (VU), hovedsakelig fordi disse artene er knyttet til de samme rike våtmarksmiljøene som toppdykker, sothøne, sivhøne, hettemåke og makrellterne. Med unntak av vannrikse, som helst lar seg påvise (høre) på natterstid, ble det ikke lagt opp til egne registreringsbesøk for disse artene.

Ingen av de tre artene har faste hekkebestander i Oppland, og det er bare sivhauk som er dokumentert hekkende; 1 par ble sett mate en unge i Dokkadeltaet i år 2000. Denne arten har også gjort hekkeforsøk på Fokstumyra på Dovre i 2014 og hekket muligens i Skirstadtjern i Gran i 2020.

I 2015 ble det rapportert om et hekkefunn av dvergdykker i Øyer kommune, men i etterkant er dette funnet vurdert som noe usikkert.

Vannriksa er en sannsynlig hekkefugl, men vanskelig å dokumentere. En bra indikasjon på hekking/hekkeforsøk kan være langvarig tilhold på en lokalitet, og at arten kommer tilbake til det samme området flere ganger. Vi har følgende 4 lokaliteter der den er påvist i mer enn ett år (årstall i parentes): Helsettjern, Vestre Toten (1979, 1980, 2011, 2018, 2020, 2021), Skirstadtjern, Gran (2015, 2016, 2018, 2019, 2020), Jorstadtjern, Gran (2017, 2018, 2021) og Dokkadeltaet, Nordre og Søndre Land (1985, 2010, 2016).

I 2021 ble sivhauk og vannrikse observert på hhv. 8 og 4 lokaliteter i hekketida, men uten hekkeindikasjon. Dvergdykkeren ble bare registrert høst og vinter – på 5 lokaliteter i 4 kommuner.

INNLEDNING

Denne rapporten er utarbeidet av BirdLife Norge avdeling Oppland (tidligere Norsk Ornitologisk Forening, avdeling Oppland) med økonomisk støtte gjennom ordningen "tilskudd til vilttiltak" på kr. 20 000,-.

Rapporten tar for seg utbredelsen og bestandssituasjonen for våtmarksartene toppdykker, sothøne, sivhøne, hettemåke og makrellterne i tidligere Oppland fylke. Felles for disse artene – som alle unntatt toppdykkeren står på den norske rødlista – er deres sterke tilknytning rike vannmiljøer. Dette er biotoper som i lang tid har vært under press, og som i økende grad har blitt utsatt for drenering, gjenfylling og andre former for ødeleggelser. Mange steder har vi således bare rester igjen av denne verdifulle våtmarksnaturen. For å kunne følge utviklingen til disse artene har foreningen lagt opp til en systematisk bestandsovervåking innenfor et intervall på ca. 5 år. Årets rapport er en oppfølging av det registreringsarbeidet som ble gjort i 2016 (NOF, avd. Oppland v/Opheim 2017).

Hovedformålet med prosjektet er å framskaffe bestandsdata som grunnlag for en kunnskapsbasert forvaltning av disse artene – både på regionalt og nasjonalt nivå.

Rapporten omfatter både resultatene fra utført feltarbeid i 2021 og en sammenstilling av tidligere bestandsregistreringer.

Årets registreringer inkluderte også tre andre sjeldne rødlistearter knyttet til rike vannmiljøer; dvergdykker (EN), sivhauk (NT) og vannrikse (VU). Av disse er det bare sivhauk som med sikkerhet er påvist hekkende.

RØDLISTESTATUS

I henhold til *Norsk rødliste for arter 2021* (Artdatabanken 2021) er artene oppført med følgende kategorier:

Art	Rødlistekategori 2021	Kategori 2015 – endringer
Toppdykker	-	Nær truet (NT)
Sothøne	Sårbar (VU)	Uendret
Sivhøne	Sårbar (VU)	Uendret
Hettemåke	Kritisk truet (CR)	Sårbar (VU)
Makrellterne	Sterkt truet (EN)	Uendret

UTFØRTE REGISTRERINGER I 2021

Feltarbeidet baserte seg i stor grad på de registreringene som ble utført i 2016 (Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland v/Opheim 2017), der det ble lagt stor vekt på å besøke de viktigste hekkelokalitetene for hver enkelt art.

For flere av artene er det rike kulturlandskapet på Hadeland – med sine mange næringsrike vann, tjern og dammer – et kjerneområde. Det ble derfor brukt mest tid til registreringer i denne regionen, inkludert Lunner og Jevnaker kommuner i Viken fylke. Av andre prioriterte

områder nevnes først og fremst Dokkadeltaet i Nordre og Søndre Land, Einafjorden i Vestre Toten og Åsjo naturreservat i Lom. Mange av lokalitetene ble besøkt flere ganger i løpet av sommerhalvåret for å få dokumentert både antall etablerte par og hekkeresultat.

Årets registreringer inkluderte også de tre rødlisteartene dvergdykker (EN), sivhauk (NT) og vannrikse (VU). Siden sistnevnte er en nattaktiv art ble det lagt opp til egne turer for å kunne påvise denne.

Til sammen har 30 personer deltatt i årets registreringer, eller bidratt med opplysninger. Disse takkes for verdifull innsats.

RESULTATER

Innledningsvis gis her en artsvis oppsummering av tidligere og nåværende kunnskap om utbredelse og bestandssituasjon – både nasjonalt og regionalt. Resultatene av registreringene i 2021 sammenlignes opp mot dette.

Toppdykker

Utbredelse og bestandssituasjon – nasjonalt

Toppdykkeren har vandret inn i Norge i løpet av 1900-tallet og etablert seg med størst bestand rundt Oslofjorden og innover på Østlandet, samt på Jæren. En liten bestand finnes også på Lista. Lenger nord er den påvist hekkende ved Trondheimsfjorden i tidligere Nord-Trøndelag fylke, men her er det trolig ingen fast hekkebestand (Fjeldså 1994, Shimmings & Øyen 2015).

Innenfor dagens hekkeområde er det rapportert om både bestandsnedgang og oppgang. Shimmings & Øyen (2015) har vurdert bestanden til å ligge i intervallet 220 - 380 par. Går vi tilbake til 1994 ble hekkebestanden vurdert til mellom 300 - 500 par (Fjeldså 1994).

Toppdykkeren sto som *nær truet* (NT) på rødlista i 2015 (Henriksen & Hilmo 2015), men ble tatt ut ved ny revidering i 2021 (Artsdatabanken 2021).

Utbredelse og bestandssituasjon – Oppland

Arten viser størst tilhørighet til næringsrike vann i jordbruksområder med mye småfisk og frodig kantvegetasjon av takrør. Toppdykkeren har sitt kjerneområde i Hadelandsregionen og Dokkadeltaet i nordenden av Randsfjorden. Utenom disse områdene har arten få og spredte hekkelokaliteter, med Sel i Gudbrandsdalen som nordgrense.

Etter det første hekkefunnet på Jarenvannet i Gran kommune i 1971 har toppdykkeren hatt en betydelig framgang. Bestandsøkningen var relativt moderat fram mot ca. 1990 - for deretter å øke jevnt.

I tabell 1 og 2 er bestandsutviklingen gjennom de siste ca. 50 årene bedre belyst.

Tabell 1. Registrert bestand av toppdykker i tidligere Oppland fylke i 5-års perioder i tidsrommet 1971 - 2020. I de kommunevise sumtallene inngår høyeste registrering av antall par for hver lokalitet. Bestandstallene er således ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking i det enkelte år.

Kommune	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	96-00	01-05	06-10	11-15	16-20
Sel								1	1	
Sør-Fron						1	1	1	1	
Ringebu						1	1			
Gjøvik						2	1			1
Vestre Toten			1							1
Gran	1		1	3	6	2-3	5	10-11	15-17	18-23
Gran/Lunner					1	1		3	1	4-7
Lunner				1	3	5	2	5	7	8-12
Lunner/Jevnaker					8	7	3	9	9	10
Jevnaker								1	1	3
Søndre/Nordre Land		4	7	6	10	7-9	24	24	24	12-14
Nordre Land								1	1	
SUM	1	4	9	10	28	26-29	37	55-56	60-62	57-71

Tabell 2. Kjente hekkelokaliteter for toppdykker i tidligere Oppland fylke. Antall par angir minste og største registrerte forekomst (antall par) på lokaliteten i de angitte år eller tidsrom, og er ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking. For lokaliteter med store variasjoner av antall par gjennom tidsperioden er et gjennomsnittstall satt i parentes.

Lokalitet	Kommune	År/tidsrom	Antall par
Meringsdalsvatnet	Sel	2009, 2010, 2014	1
Olstادتjønn, Hundorp NR	Sør-Fron	1996, 2003 - 2006, 2008 - 2009, 2012	1
Fåvang NR	Ringebu	2000, 2002	1
Eikstادتjern	Gjøvik	1999 - 2002	1
Lauga, Snertingdal	Gjøvik	1996, 2020	1
Helsettjern	Vestre Toten	1983	1
Sisselbergbukta, Einafj.	Vestre Toten	2018	2
Jarenvannet	Gran	1971, 1975, 1983, 1989 - 1991, 1994, 1996, 1999 -2020	1 - 5 (2)
Grunningen	Gran	1995, 2002 - 2020	1 - 2
Skirstادتjern	Gran	1990 - 1992, 1994 - 1995, 1997, 2004 - 2020	1 - 7 (3)
Elgtjern	Gran	2008 - 2018, 2020	1 - 3
Stortjernet, Tingelstad	Gran	2009, 2011 - 2013, 2015 - 2017, 2019 – 2020	1 - 3
Øvre Falangtjern	Gran	2014, 2016	1
Nedre Falangtjern	Gran	2010, 2016	1
Breitjernet, Tingelstad	Gran	2011 - 2019	1 - 2
Øyskogtjern	Gran/Lunner	1991 - 1992, 1994 - 1995, 1997, 2008, 2012, 2016 - 2017, 2020	1 - 4
Rokotjern	Gran/Lunner	2008, 2016 - 2017, 2020	1 - 3
Kalvsjøtjern	Lunner	1986 - 1987, 1990 - 1992, 1994 - 2020	1 - 9 (3)
Sverigetjern	Lunner	2010, 2020	1
Korsrudtjern	Lunner	2018	1
Elgsjøen, N. Oppdalen	Lunner	2000, 2011 - 2012, 2019 - 2020	1

Vassjøtjern	Lunner/Jevnaker	1991 - 1992, 1994 - 2000, 2004 - 2006, 2009 - 2020	1 - 9 (4)
Hallomtjern	Lunner/Jevnaker	1999, 2011 - 2017, 2019	1 - 2
Kårstادتjern	Jevnaker	2008, 2016	1
Stortjernet	Jevnaker	2013 - 2015, 2017 - 2020	1
Velotjern	Jevnaker	2016, 2020	1
Dokkadeltaet	S. og N. Land	1979 - 2020	3 - 24 (10)
Ullsjøen, Vest-Torpa	Nordre Land	2007, 2009, 2011, 2013	1

Figur 1. Dokkadeltaet naturreservat i nordenden av Randsfjorden er en av de viktigste hekkelokalitetene for toppdykker i tidligere Oppland fylke.

Registreringene i 2021

Nesten alle tidligere kjente hekkelokaliteter for toppdykker (jf. tabell 2) ble oppsøkt en eller flere ganger i hekkesesongen.

Tabell 3. Registrerte par med toppdykker på hekkelokaliteter/sannsynlige hekkelokaliteter i tidligere Oppland fylke i 2021.

Lokalitet	Kommune	Observasjoner	Antall par	Observatører
Jarenvannet	Gran	Opptil 32 ind. på våren (29.04.). I hekkesesongen ble 20 ind. (6 par i sør og 4 par i nord) registrert 28.05., senere 7 ad. ind. 23.06., 6 ad. og 2 unger 03.08., 11 ind., hvorav 3 årsunger, 29.09.	4 - 10	Tosten Tøfte, Marius von Glahn, Frode Munkhaugen, Jon Opheim, Ragnar Ødegård, John Apeland, Anne-Lise Fagerheim, Kari Anne Østbø

Grunningen	Gran	3 par 25.05., men bare ett par ble registrert med vellykket hekking; par med 4 unger 23.06.	1 - 3	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen, Jon Opheim. Ragnar Ødegård
Skirstadtjern	Gran	Opptil 32 ind. på våren (29.04.). I hekketida 10 par, hvorav 3 med reir (rugende), 10.05., 19 ad., hvorav 4 par med reir/unger, 23.06., 5 par og 6 unger 02.08.	5 - 10	Tosten Tøfte, Even Dehli, Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Elgtjern	Gran	2 par 25.05., 1 par med 2 unger 28.07.	1 - 2	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Øvre Falangtjern	Gran	1 par 23.06.	1	Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Nedre Falangtjern	Gran	1 par 23.06.	1	Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Breitjernet	Gran	1 hekkende par (rugende ind.) 23.06.	1	Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Stortjernet, Tingelstad	Gran	1 hekkende par (rugende ind.) 23.06.	1	Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Langtjern	Gran	3 ind. 28.07.	1	Marius von Glahn
Kalvsjøtjern	Lunner	3 hekkende par (rugende ind.) 27.05., 8 ad. og 8 unger (2 kull) 28.07.	2 - 4	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Dalstjernet	Lunner	1 par 21.05. og 06.06.	1	Olaf Ballangrud
Sverigetjernet	Lunner	1 par 27.05.	1	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Elgsjøen, Nordre Oppdalen	Lunner	Hhv. 6 og 1 ind. 28.05. og 01.06.	1- 3	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen, Even Dehli
Markatjernet	Lunner/ Jevnaker	1 par 27.05.	1	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Vassjøtjern	Lunner/ Jevnaker	9 ad., hvorav 2 rugende, 27.05.	2 - 4	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Bråtåtjernet	Lunner/ Jevnaker	1 par 27.05.	1	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Galtetaldstjerna	Lunner/ Jevnaker	1 par 27.05.	1	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Vesletjernet	Jevnaker	2 hekkende par (rugende ind.) 27.05.	2	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Dokkadeltaet	Søndre/ Nordre Land	Opptil 22 ind. på våren (21.05.), 13 ind. 18.07., 24 ad. og 2 årsunger 29.08.	12	John Apeland, Bjørn Lauritzen, Harald Bolstad
SUM			40-60	

Oppsummering

Etter det første hekkefunnet i 1971 er toppdykkeren registrert hekkende på 29 lokaliteter i 10 ulike kommuner. I tillegg er den observert på 7 andre godt egnete lokaliteter i hekketida, først og fremst på Hadeland. De senere års registreringer viser at toppdykkeren i enda større grad enn tidligere er knyttet til Hadelandsregionen (Gran, Lunner og Jevnaker kommuner). I 2021 var det bare Dokkadeltaet – med sine ca. 12 par – som lå utenfor dette området. Artens hekkeutbredelse er således betydelig mindre nå enn den var for bare 10 -15 år tilbake.

Registreringene i 2021, med 40 - 60 par, viser at bestanden holder seg på omtrent samme nivå som i de siste ca. 15 årene (tabell 1). I de siste ca. 5 årene ser vi likevel en liten tendens til utflåting, noe som i hovedsak skyldes redusert hekkebestand i Dokkadeltaet, samt at flere perifere lokaliteter har gått ut. Hovedårsaken til artens tilbakegang i Dokkadeltaet synes å

være mange spolerte hekkinger pga. flom og raske vannstandsendringer. Ca. 75% av bestanden er i dag knyttet til vann og tjern i Hadelandsregionen.

På flere av lokalitetene har hekkebestanden vært vanskelig å fastslå. I særlig grad gjelder dette de største vannene på Hadeland og Dokkadeltaet, hvor det tidlig på våren er en blanding av fugler på trekk og stedegne individer.

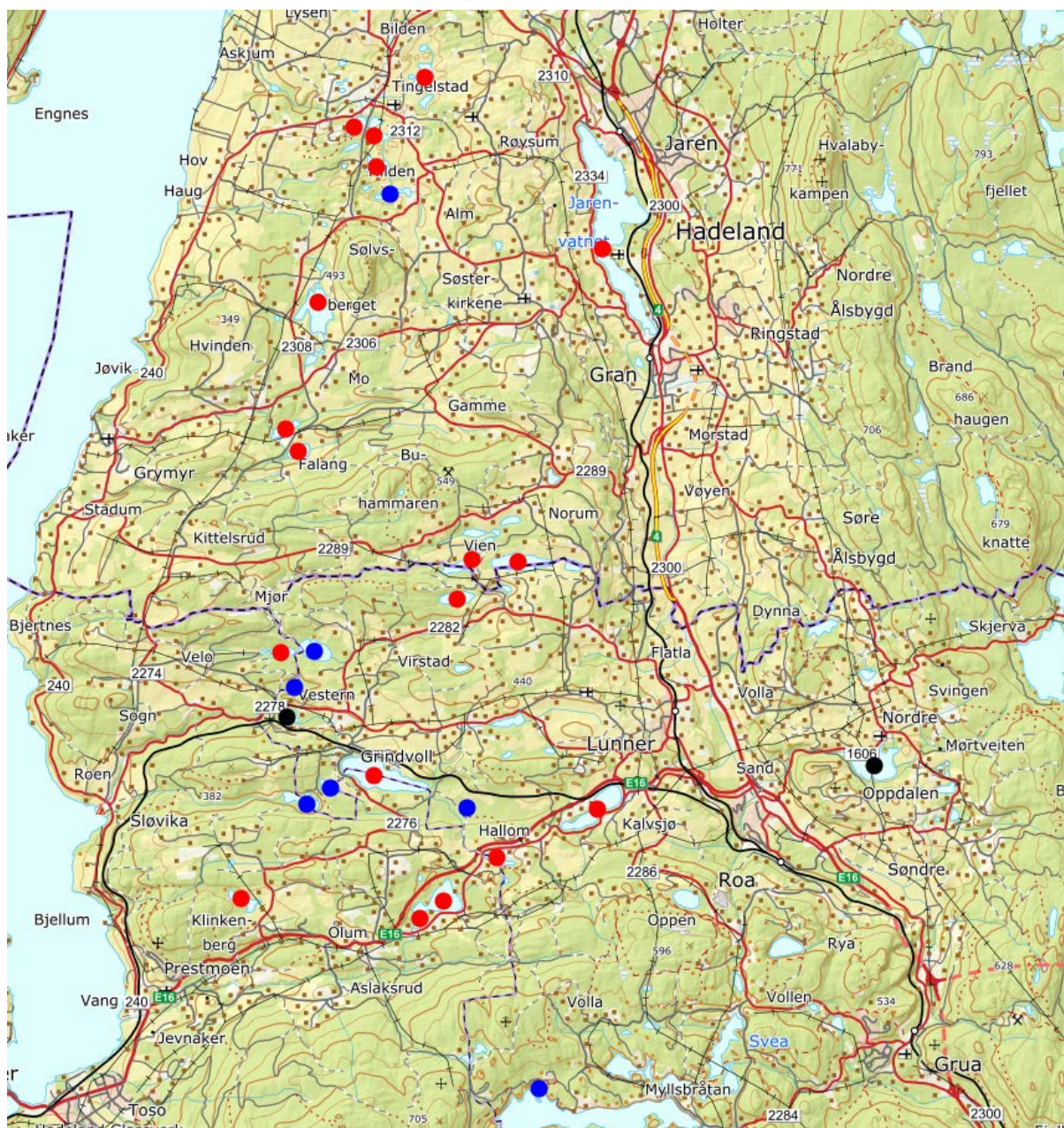
Antall dokumenterte hekkinger (rugende fugler og ungekull) er som i mange tidligere år noe underrapportert. I 2021 ble 17 par påvist med reir/unger, dvs. ca. 34 % av det totale antall par som ble registrert.

Mye tyder på at bestanden på Hadeland er nokså mettet. Under feltarbeidet i 2021 ble par med toppdykker funnet på 5 nye lokaliteter. Det minste av disse (Dalstjernet) er bare ca. 20 dekar stort. Fortsatt står det igjen noen tjern i dette området som er svært dårlig undersøkt, slik at bestanden i denne regionen må regnes som noe underestimert.

Samlet sett synes toppdykkeren å ha en levedyktig bestand i tidligere Oppland fylke, men et innskrenket hekkeområde i de seneste ti-årene viser at den er sårbar for forandringer. Hadelandsregionen, og særlig Gran kommune, står sentralt i den videre forvaltningen av denne arten.

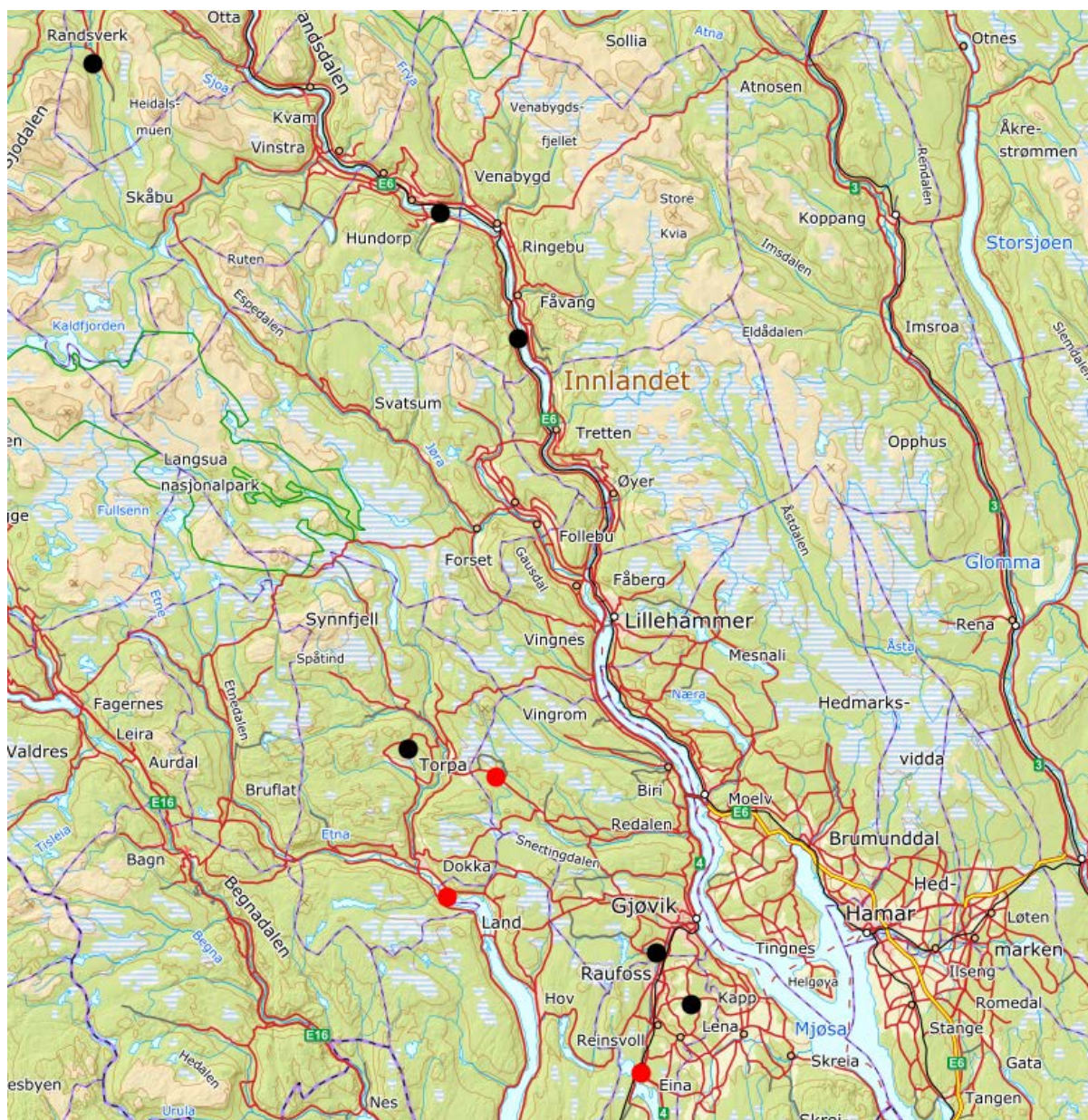

Toppdykker i egnet hekkebiotop.
Foto: Ragnar Ødegård.

Figur 2. Registrerte lokaliteter med toppdykker på Hadeland (Gran, Lunner og Jevnaker kommuner).

Svarte prikker: Tidligere hekkelokaliteter. Hekking ikke registrert de siste 5 årene.
 Blå prikker: Par observert i hekketida uten dokumentert hekking.
 Røde prikker: Lokaliteter med påvist hekking de siste 5 årene.

Figur 3. Hekkelokaliteter for toppdykker utenom Hadelandsregionen.

Svarte prikker: Tidligere hekkelokalteter. Hekking ikke registrert de siste 5 årene.

Røde prikker: Lokalteter med påvist hekking de siste 5 årene.

Sothøne

Utbredelse og bestandssituasjon – nasjonalt

Sothøna er knyttet til næringsrike innsjøer og dammer med gode bestander av flyteplanter, undervegetasjon og gjerne på steder med takrør. Den har sin hovedutbredelse rundt Oslofjorden, Trondheimsfjorden og på Jæren. Den hekker også spredt på egnede lokaliteter på Indre Østlandet og på noen kyststrekninger. Hekkefunn er gjort nord til Rana og Vestvågøy i Nordland (Shimmings & Øyen 2015 og Artsdatabanken 2021).

Den norske hekkebestanden er senest anslått til mellom 270 - 475 par (Shimmings & Øyen 2015), noe som er klart lavere enn tidligere bestandsestimater. Bestanden i 1994 ble for eksempel beregnet til mellom 500 - 2000 par (Øien 1994).

Utbredelse og bestandssituasjon – Oppland

Sothønebestanden i Oppland er konsentrert om et fåtall hekkelokaliteter innenfor et ganske stort geografisk område i nord/sør-retning. Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland (1997) omtaler Hadeland som dens viktigste hekkeområde, men med en fast bestand også noen steder i Gudbrandsdalen og i Lom i Ottadalen.

Forekomsten på Hadeland er i dag skrumpet inn til nokså få hekkeplasser, med Kalvsjøtjern, Skirstadtjern og Vassjøtjern som kjerneområdene. Lenger nord i fylket har den bare igjen Åsjo naturreservatet i Lom som fast hekkeplass.

Til tross for mindre hekkeutbredelse enn tidligere har bestanden holdt seg godt oppe og vært i økning de siste ti-årene, likevel med periodiske variasjoner.

Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland (1997) anslo bestanden til bare 16 - 22 par. I senere bestandsanslag av Shimmings & Øyen (2015) – med referanse til Jon Opheim og Bjørn Harald Larsen – er hekkebestanden i Oppland anslått til mellom 30 - 50 par.

I tabell 4 og 5 er bestandsutviklingen til sothøne gjennom de siste ca. 50 årene bedre belyst.

Tabell 4. Registrert bestand av sothøne i tidligere Oppland fylke i 5-års perioder i tidsrommet 1971 - 2020. Her inngår lokaliteter hvor det enten er påvist hekking, eller foreligger klar indikasjon på hekking. I de kommunevise sumtallene oppgis høyeste registrering av antall par for hver lokalitet. Bestandstallene er således ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking.

Kommune	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	96-00	01-05	06-10	11-15	16-20
Dovre				1	3	1	1			
Lom	3 - 5	5	4		2 - 3	3	8	9 - 11	9 - 11	7 - 10
Sel	1	1	1		2	1	1	6	1 - 2	2
Sør-Fron	4 - 5	2		1	3	8 - 9	7 - 11	9	4	4
Gran	5	7			3	11	10-11	9 - 12	6 - 7	9 - 11
Gran/Lunner					1	1				
Lunner				3	14-15	12-14	12-14	12-19	25-28	20-30
Lunner/Jevnaker					1			2 - 3	5 - 6	6
Jevnaker						0 - 1			3	4 - 5
SUM	13-16	15	5	5	29-31	37-41	39-46	47-60	53-61	52-68

Tabell 5. Kjente lokaliteter for sothøne i tidligere Oppland fylke. Her inngår lokaliteter hvor det enten er påvist hekking, eller foreligger klar indikasjon på hekking. Antall par angir minste og største registrerte forekomst (antall par) på lokaliteten i de angitte år eller tidsrom, og er ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking. For lokaliteter med store variasjoner av antall par gjennom tidsperioden er et gjennomsnittstall satt i parentes.

Lokalitet	Kommune	År/tidsrom	Antall par
Angardtjern	Dovre	1990 - 1995, 1997, 2001 - 2003	1 - 2
Vigerusttjern	Dovre	1991 - 1993	1
Åsjo NR	Lom	1974 - 1985, 1991, 1993 - 2020	1 - 11 (4)
Skottvatnet NR	Sel	1975 - 1976, 1983, 1993 - 1996, 1999 - 2000, 2002 - 2003, 2009 - 2011, 2019	1 - 2
Meringsdalsvatnet	Sel	2007, 2009 - 2011, 2020	1 - 3
Meringsdalstjern	Sel	2009	2
Rykkhusumpene	Sør-Fron	1974 - 1978, 1980, 1987 - 1989, 1993 - 2019	1 - 10 (3)
Olstadtjern, Hundorp NR	Sør-Fron	2000, 2003, 2006, 2009 - 2010, 2017, 2019 - 2020	1 - 3
Jarenvannet NR	Gran	1974 - 1975, 1978, 1980, 1991, 1993 - 2017, 2020	1 - 9 (3)
Hovstjern NR	Gran	1971, 1974 - 1975, 1978, 1980, 1991 - 1993, 1996, 1998 - 1999, 2002, 2006 - 2011, 2014 - 2017	1 - 3
Skotterudputten	Gran	1978, 1998	1
Grunningen NR	Gran	1977 - 1978	2 - 3
Røykenvika NR	Gran	2003	1
Skirstadtjern	Gran	2007, 2009, 2012, 2014 - 2015, 2017 - 2020	1 - 3
Øyskogtjern	Gran/Lunner	1995 - 1996	1
Kalvsjøtjern	Lunner	1989, 1990 - 2020	2 - 30 (9)
Hallomtjern	Lunner/Jevnaker	2013, 2015, 2017 - 2019	1 - 3
Vassjøtjern	Lunner/Jevnaker	1991, 1994, 2006, 2008 - 2011, 2013, 2017, 2020	1 - 3
Storetjern	Jevnaker	1996, 2011 - 2015, 2017 - 2018, 2020	1 - 3
Vesletjern	Jevnaker	2011 - 2013, 2017 - 2018	1 - 2

Sothøne på Kalvsjøtjern, Lunner.
Foto: Jon Opheim

Registreringene i 2021

Mange av de kjente lokalitetene for sothøne ble oppsøkt en eller flere ganger i løpet av hekkesesongen. Hekkefunn eller observasjoner i egnet hekkemiljø ble registrert på 9 lokaliteter.

Tabell 6. Registrert bestand (antall par) av sothøne i tidligere Oppland fylke i 2021.

Lokalitet	Kommune	Observasjoner	Antall par	Observatører
Åsjo NR	Lom	14 ind. 30.05., 3 rugende ind. 13.06., 10 ad. og 18 unger 18.07.	5 - 7	Per Lavrans Bådshaug
Skottvatnet NR	Sel	1 ind. 03.10.		Geir Gaarder
Lauga, Snertingd.	Gjøvik	1 ind. 22.05.		Anne Gri Henriksen
Jarenvannet NR	Gran	Hhv. 3, 2, 5 og 2 ind. 09.03., 03.04., 15.04. og 29.04.	1 - 2	Anne Gri Henriksen, Per Åge Slålerud, Gundega Skålerud, Tosten Tøfte
Skirstadtjern	Gran	8 ind. 06.05., 6 ind., hvorav 2 rugende, 10.05., 11 ad. og 3 unger 09.07.	4 - 5	Ole Knut Steinset, Even Dehli
Kalvsjøtjern	Lunner	22 ind. 18.04., 13 ind., hvorav 5 rugende ind., 14.05., 14 ad. og 6 unger 28.07., 38 ind. 03.09.	5 - 10	Geir Høen, Ole Bosse, Marius von Glahn, Ken Adelsten Jensen
Vassjøtjern	Lunner/Jevnaker	3 ind. 11.05., 1 rugende ind. 21.05. og 27.05.,	1	Olaf Ballangrud, Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Storetjern	Jevnaker	1 par 27.05.	1	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
Vesletjern	Jevnaker	5 ind., hvorav 2 rugende ind., 27.05.	2	Marius von Glahn, Frode Munkhaugen
SUM			19 - 28	

Oppsummering

Sothøna er siden 1970 påvist hekkende på i alt 20 lokaliteter i 7 kommuner. Den er sterkt knyttet til næringsrike vann og tjern. Hadeland er dens viktigste hekkeområde. De fleste hekkelokalitetene oppover i Gudbrandsdalen og Ottadalen er mer eller mindre forlatt i løpet av de siste 5 - 15 årene, bortsett fra Åsjo naturreservat i Lom som fortsatt er en av de største hekkeplassene for arten på det indre Østlandet.

Våre registreringer viser at bestanden holdt seg på et lavt nivå (ca. 5 - 15 par) fram til begynnelsen av 1990-årene. I tidsrommet 1990 - 2020 ser vi en jevn økning fra ca. 30 par til henimot 60 par. Antall hekkelokaliteter har derimot ikke fulgt samme kurve. Sothøna har i dag en mindre utbredelse enn den hadde for noen ti-år tilbake. Bestanden har i større grad blitt konsentrert til et fåtall «kjerneområder»; i første rekke Kalvsjøtjern, Vassjøtjern og Skirstadtjern på Hadeland og Åsjo i Lom. Og det er på disse lokalitetene vi har hatt den største bestandsveksten i senere tid.

Resultatet fra 2021, med 19 - 28 par på kun 7 lokaliteter, viser en klar bestandsnedgang. Dette kan være innenfor naturlige svingninger, slik vi finner eksempler på i våre tabelloversikter. Ved forrige registreringer i 2016 (NOF, avd. Oppland v/Opheim 2017)

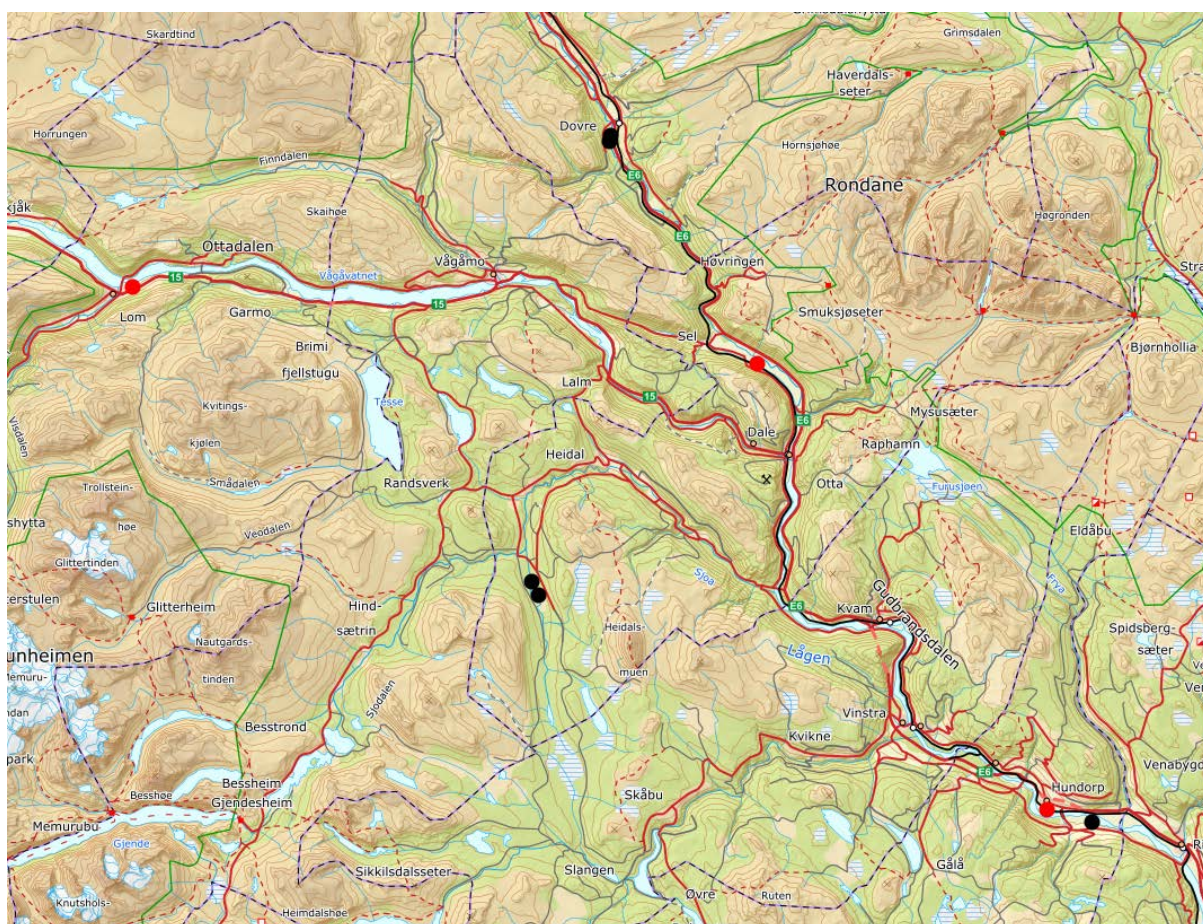
hadde vi f.eks. et nesten tilsvarende resultat (19 - 26 par på 5 lokaliteter). Tilbakegangen er likevel såpass stor sammenlignet med f.eks. gjennomsnittsbestanden for 2016 - 2020, at det blir viktig å følge artens utvikling i årene framover.

Selv om arten synes å ha en levedyktig bestand med god ungeproduksjon på sine viktigste hekkeplasser, er den – med sin svært begrensede utbredelse – svært sårbar.

Det største forvaltningsansvaret for denne arten knytter seg i dag til kommunene Gran, Lunner og Jevnaker på Hadeland og Lom kommune i Ottadalen.

Figur 4. Registrert forekomst av sothøne på Hadeland (Gran, Lunner og Jevnaker). Svarte prikker: Tidligere hekkeplasser. Hekking/hekkeadferd ikke registrert siste 5 årene. Røde prikker: Lokaliteter med hekking/hekkeadferd de siste 5 årene.

Figur 5. Registrert forekomst av sothøne utenfor Hadelandregionen.
 Svarte prikker: Tidligere hekkelokaliteter. Hekking/hekkeadferd ikke registrert siste 5 årene.
 Røde prikker: Lokaliteter med hekking/hekkeadferd de siste 5 årene.

Sivhøne

Utbredelse og bestandssituasjon – nasjonalt

En art som hekker i næringsrike dammer, tjern og vann med rik vegetasjon. Den kan også finne tilhold i våtmarker med svært liten størrelse, for eksempel i grøfter, diker og bekkeløp. Sivhøna spiser både plantemateriale og smådyr som invertebrater, amfibier, fisk, osv. Arten har sin hovedutbredelse i Oslofjordområdet og på Jæren, men hekker ellers spredt på egnede lokaliteter på Indre Østlandet og i kyststrøkene nordover til Møre og Romsdal (Øien 1994) og (Shimmings & Øyen 2015). Shimmings & Øyen (2015) har anslått den norske hekkebestanden til mellom 110 - 215 par, noe som er klart lavere enn tidligere bestandsestimater. Bestanden i 1994 ble for eksempel grovt anslått til mellom 500 - 2000 par (Øien 1994).

Utbredelse og bestandssituasjon – Oppland

Sivhøna er en av fylkets mest fåtallige hekkefugler, og har pr. i dag bare en fast hekkebestand på Hadeland, hovedsakelig i Gran kommune. I 1970-årene og begynnelsen av 1980-årene fantes også en liten hekkebestand i Gudbrandsdalen, som nå synes å være borte. I samme tidsrom ble det også gjort hekkefunn på et fåtall lokaliteter i Gjøvik og Vestre Toten, der den også mer eller mindre har forsvunnet. I slutten av 1990-årene anslo Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland (1997) bestanden til bare 2 - 4 par. I senere bestandsanslag av Shimmings & Øyen (2015) – med referanse til Even Dehli (2009) – er hekkebestanden i Oppland oppjustert til ca. 15 par. Dette skyldes i hovedsak bedre undersøkelser på Hadeland.

I tabell 7 og 8 er bestandsutviklingen til sivhøne gjennom de siste ca. 50 årene bedre belyst.

Tabell 7. Registrert bestand av sivhøne i tidligere Oppland fylke i 5-års perioder i tidsrommet 1971 - 2020. Her inngår lokaliteter hvor det enten er påvist hekking, eller foreligger klar indikasjon på hekking. I de kommunevise sumtallene oppgis høyeste registrering av antall par for hver lokalitet. Bestandstallene er således ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking. Dersom det bare foreligger observasjoner av enkeltfugler i hekketida er bestanden satt til 0 - 1.

Kommune	71-75	76-80	81-85	86-90	91-95	96-00	01-05	06-10	11-15	16-20
Sel			1			1		0 - 1		
Sør-Fron	0 - 1	1	1	0 - 1		1	1	1 - 2	1	0 - 1
Ringebu			1							
Gjøvik		1								
Vestre Toten		1 - 2	1			1			1-2	
Gran	2 - 3	5	2	1	3	2	4 - 6	16 -18	16 -17	10 - 16
Gran/Lunner							1			
Lunner							1	1 - 2	0 - 2	1
SUM	2 - 4	8 - 9	6	1 - 2	3	5	7 - 9	18 - 23	18 - 22	11 - 18

Tabell 8. Kjente lokaliteter for sivhøne i tidligere Oppland fylke. Her inngår lokaliteter hvor det enten er påvist hekking, eller foreligger klar indikasjon på hekking. Antall par angir minste og største registrerte forekomst (antall par) på lokaliteten i de angitte år eller tidsrom, og er ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking.

Lokalitet	Kommune	År/tidsrom	Antall par
Skottvatnet NR	Sel	1983, 2000	1
Rykkhusumpene	Sør-Fron	1978 - 1983, 1999, 2004	1
Sandvoll, Harpefoss	Sør-Fron	2009, 2011	1
Fåvang NR	Ringebu	1984	1
Melbytjernet	Gjøvik	1977	1
Helsettjern	Vestre Toten	1980	1
Eiksrudtjernet	Vestre Toten	1980	1
Reinsvolldammen	Vestre Toten	1997, 2013	1
Jarenvannet NR	Gran	1971, 1978, 1982 - 1983, 1985, 1989, 1991, 1996, 1998, 2001, 2002, 2007 - 2010, 2012	1
Hovstjern NR	Gran	1971, 1974 - 1976, 1978, 1979, 1982, 1991, 2009, 2015 - 2016, 2018 - 2019	1 - 2
Skotterudputten	Gran	1978, 2015	1
Stuetjern/Skredbergstjern	Gran	1978, 2014	1
Stuetjern ved Østen	Gran	2012	1
Langtjern	Gran	1978, 2008	1
Nedre Falangtjern	Gran	1993	1
Jorstadtjern	Gran	1999, 2002, 2004 - 2005, 2008 - 2009, 2011 - 2012, 2015 - 2019	1 - 2
Jorstaddammen	Gran	2018	1
Majors-Alm dammen	Gran	2003, 2005 - 2012	1 - 2
Grindåkerdammen	Gran	2003 - 2006, 2008 - 2009, 2011	1
Stastadputten	Gran	2012 - 2013	1
Røysumtjernet	Gran	2008 - 2009, 2013 - 2015, 2017, 2019 - 2020	1
Vesletjern, Tingelstad	Gran	2009, 2014	1
Blinkeputten, Tingelstad	Gran	2009, 2011 - 2012, 2018 - 2019	1
Melbostadtjern	Gran	2008, 2016 - 2017	1
Rækkentjern, Tingelstad	Gran	2009, 2015	1
Bakketjern	Gran	2009	1
Dam Halvdanshaugen, Tingelstad	Gran	2009	1
Helmendammen	Gran	2009	1
Helgumsdammen, Granavollen	Gran	2009 - 2010, 2014	1
Gamkinndammen	Gran	2011 - 2012, 2018 - 2020	1 - 2
Storetjern, Tingelstad	Gran	2016, 2019	1 - 2
Rokotjern	Gran/Lunner	2002	1
Vassjøtjern	Lunner	2005, 2008	1
Klavsjøtjern	Lunner	2018	1

Registreringene i 2021

Mange av de kjente lokalitetene for sivhøne ble oppsøkt en eller flere ganger i løpet av hekkesesongen. Hekkefunn eller observasjoner i egnet hekkemiljø ble registrert på 7 lokaliteter.

Tabell 9. Registrert bestand (antall par) av sivhøne i tidligere Oppland fylke i 2021.

Kommune	Lokalitet	Observasjoner	Antall par	Observatører
Gran	Jarenvannet	1 ind. 15.04. og 29.10.	0 - 1	Tosten Tøfte, Bjørn Harald Larsen
Gran	Holetjern, Tingelstad	1 par 16.05.	1	Tosten Tøfte, Even Raassum
Gran	Gamkinndammen	1 ind. 16.05., 1 ad. med 3 unger 23.06. og 1 unge 28.06.	1	Even Dehli, Jon Opheim, Ragnar Ødegård, Bjørn Harald Larsen
Gran	Røysumtjernet	1 ind. med hekkeadferd 23.06.	1	Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Gran	Jorstadtjern	1 ind. med hekkeadferd 30.05., 23.06. og 09.07.	1	Per Åge Skålerud, Jon Opheim, Ragnar Ødegård, Even Dehli
Gran	Blinkeputten, Tingelstad	1 ind. med hekkeadferd 04.07.	1	Even Dehli
Gran	Majors-Alm dammen	1 ad. 19.07.	1	Even Dehli
SUM	7 lokaliteter		6 - 7	

Oppsummering

Sivhøne er siden 1970 påvist hekkende (reir, unger eller tydelig hekkeadferd) på i alt 34 lokaliteter i 7 kommuner. I tillegg er den observert på 16 andre godt egnede lokaliteter i hekketida, hovedsakelig på Hadeland – særlig Gran kommune – som er kjerneområdet for sivhøne i tidligere Oppland fylke. I denne regionen, hvor det er kjent 26 hekkelokaliteter, synes arten å ha hatt en positiv bestandsutvikling.

Registreringene samlet sett viser en liten og nokså stabil bestand fram til ca. 2005, for deretter å gjøre et kraftig «hopp» til et nivå på ca. 20 par. I siste 5 - års periode (2016 - 2020) viser tallene en liten nedgang. Sett i lys av en betydelig bedre observasjonsdekning de siste ca. 15 - 20 årene gir dette tallmaterialet neppe et korrekt bilde av sivhønas bestandsutvikling, og grunnlaget for å konkludere med en bestandsvekst er nokså usikker. I den delen av utbredelsesområdet som ligger utenfor Hadeland – Gudbrandsdalen, Gjøvik og Vestre Toten – ser vi en motsatt utvikling. Her har sivhøna mer eller mindre forsvunnet som hekkefugl i de siste 10 - 20 årene.

Registreringene i 2021 resulterte i kun 7 lokaliteter med sivhøne, med en antatt hekkebestand på 6 - 7 par, alle i Gran kommune. Ved første øyekast blir dette en drastisk nedgang i forhold til de siste ca. 15 årene. Hvis vi går nærmere inn på registreringene som er gjort siden 2005 blir ikke nedgangen i 2021 så drastisk som tallene gir inntrykk av. I de fleste årene i denne perioden er det ikke registrert flere enn 5 - 10 par. Mye av forklaringen til disse ulikhetene knytter seg til det relativt store antallet med lokaliteter, hvor observasjonsgraden har variert

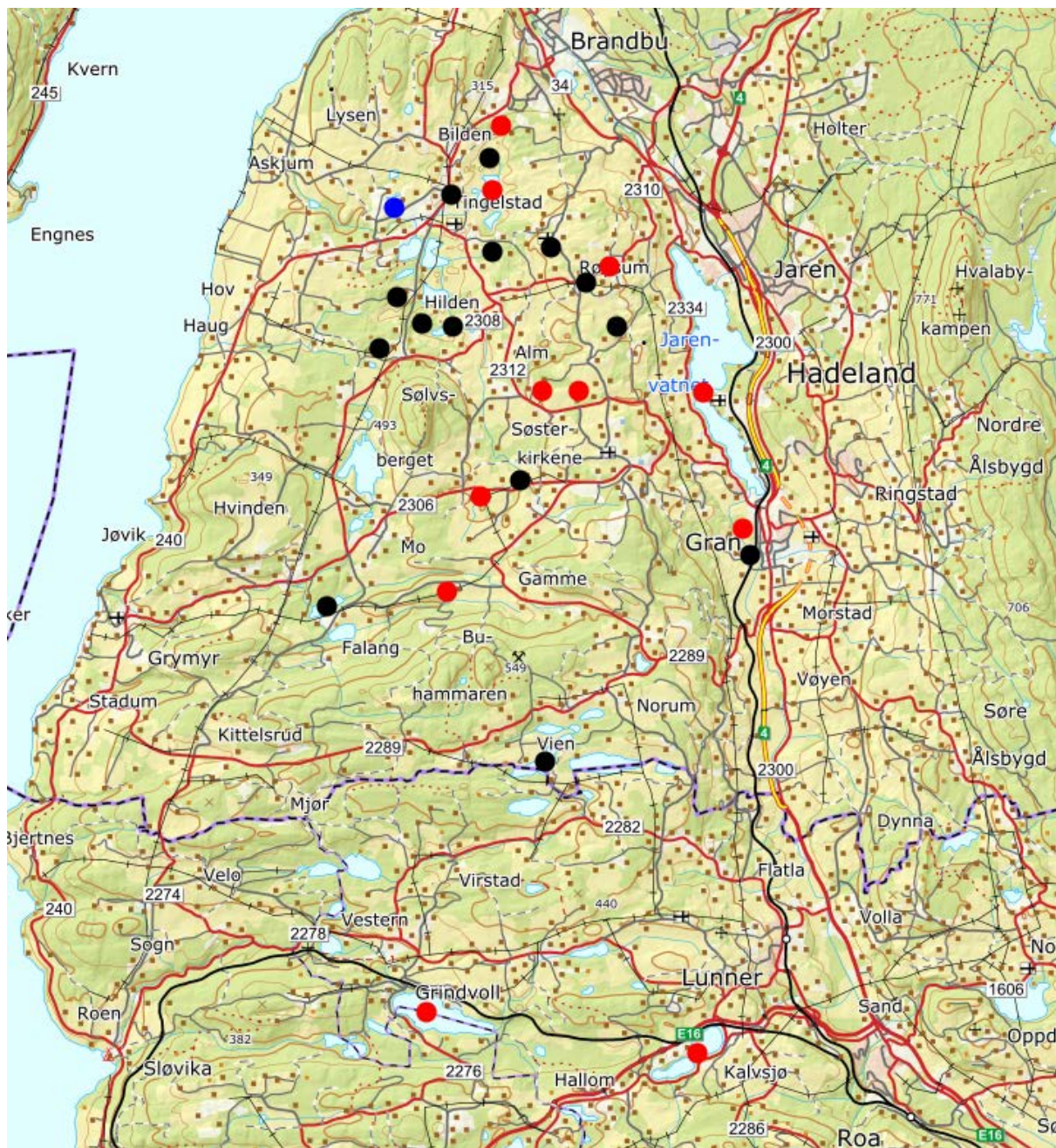
mye fra år til år. I tillegg er sivhøna, med sitt skjulte levesett, en vanskelig art å registrere. Vår konklusjon er derfor at det må foretas flere grundige registreringer, særlig i Hadelandsregionen, før en kan konkludere med en reell bestandsnedgang i tidligere Oppland fylke.

Basert på de senere års registreringer mener vi at tidligere bestandsanslag på 15 par (Shimmings & Øyen 2015) kan opprettholdes.

Registreringene som ligger til grunn for denne rapporten viser at sivhøna fortsatt er en sjelden og svært sårbar hekkefugl i Oppland, og at den har et mindre utbredelsesområde nå enn for bare 10 - 20 år siden. Hekkeplassene er i stor grad svært små tjern, til dels dammer i kulturlandskapet. Flere av disse er under sterk gjengroing og er til en viss grad også truet av en gradvis gjenfylling av åkerstein eller annen "overflødig" masse, samt dreneringstiltak noen steder. Hadelandsregionen, og særlig Gran kommune, utgjør et «nøkkelområde» i den framtidige forvaltningen av denne arten.

Sivhøne på hekkeplass i Major-Alm dammen på Tingelstad, Gran kommune.
Foto: Jon Opheim.

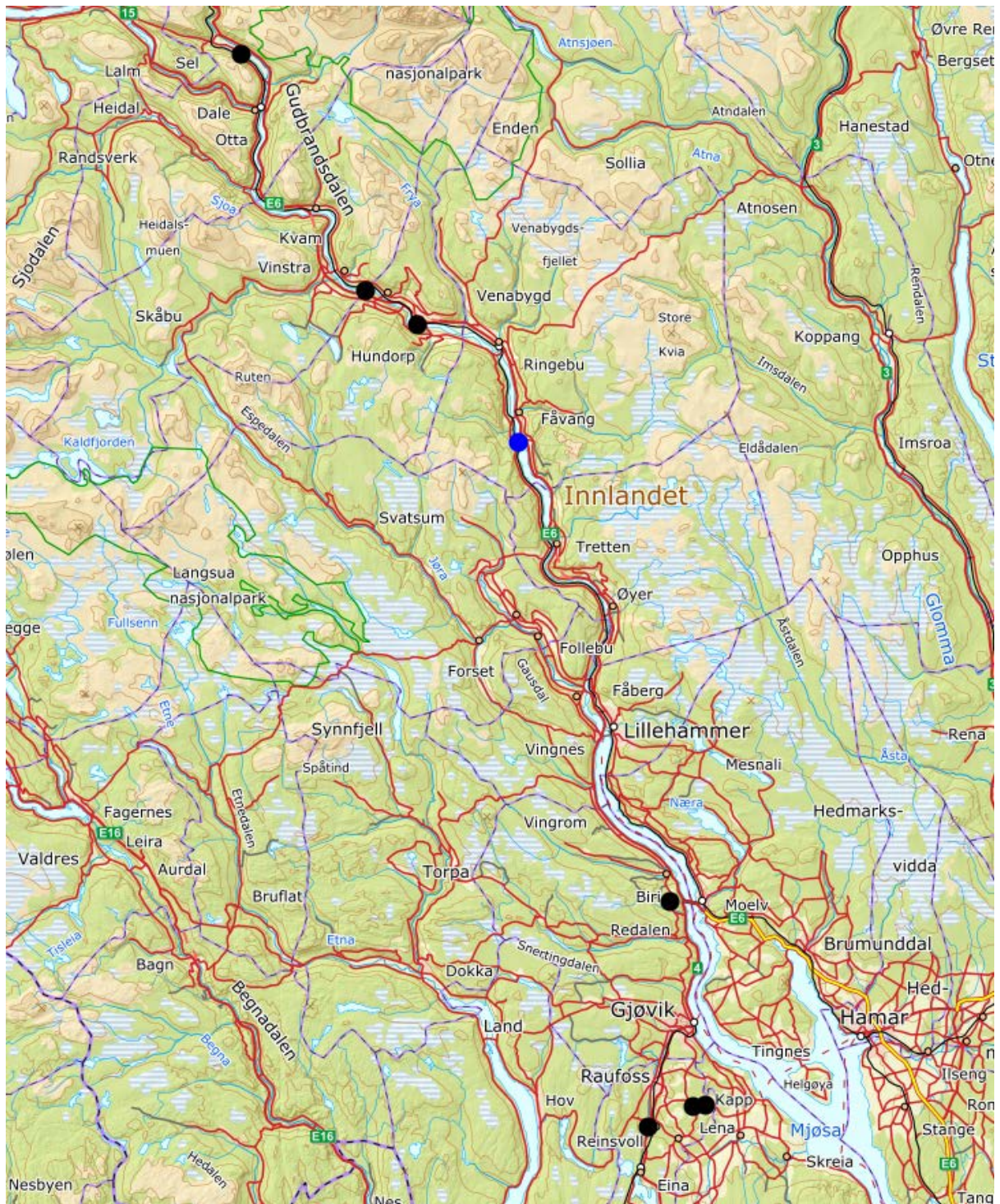

Figur 6. Registrert forekomst av sivhøne på Hadeland (Gran, Lunner og Jevnaker kommuner).

Svarte prikker: Tidligere hekkelokaliteter. Hekking/hekkeadferd ikke registrert siste 5 årene.

Blå prikker: Par observert i hekketida uten dokumentert hekking.

Røde prikker: Lokaliteter med hekking/hekkeadferd de siste 5 årene.

Figur 7. Registrert forekomst av sivhøne utenfor Hadelandregionen.
 Svarte prikker: Tidligere hekkelokaliteter. Hekking/hekkeadferd ikke registrert siste 5 årene.
 Blå prikker: Par observert i hekketida uten dokumentert hekking.

Hettemåke

Utbredelse og bestandssituasjon – nasjonalt

Det første hekkefunnet av hettemåke ble gjort på Jæren i 1867. Arten etablerte seg ikke i noe stort antall før mot slutten av 1960-årene. I perioden fram mot 1990-årene ble den funnet hekkende i alle landets fylker, men med størst bestand i og rundt Oslofjord-området, på det indre Østlandet, Jæren og i Trøndelagsfylkene.

Nedgangen i hekkebestanden av hettemåke skjedde i mange områder i begynnelsen og mot midten av 1990-tallet. Siste kjente bestandsestimat er på ca. 6 750 - 8 000 par, hvorav ca. en tredjedel i Oslo og Akershus-området (Shimmings & Øyen 2015). For å belyse den kraftige bestandsnedgangen kan det refereres til et par tidligere bestandsanslag: I 1994 har Eldøy (1994 b) anslått hekkebestanden til 20 000 - 30 000 par, men dette bestandsanslaget ble oppjustert til 20 000 - 60 000 par i perioden 1990 - 2000 (BirdLife International 2004).

Utbredelse og bestandssituasjon – Oppland

Etter det første kjente hekkefunnet ved Hundorp i Sør-Fron i 1958 (Haftorn 1971) gikk det ca. 10 år før hettemåka etablerte seg med noen større kolonier i Oppland. Den store ekspansjonen begynte i 1970-årene og nådde et toppnivå i 1980- og 1990-årene. Arten hekket i denne perioden over det meste av fylket. Senere har hekkebestanden gått betydelig tilbake og har pr. i dag bare igjen et fåtall hekkelokaliteter. Disse ligger til gjengjeld spredt over et ganske stort geografisk område, fra lavlandsstrøk i sør til fjellregionen på Dovrefjell i nord.

Basert på det nasjonale *Atlasprosjektet* ble bestanden i Oppland anslått til 1000 - 1500 par av Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland (1997). Med referanse til senere års registreringer har Shimmings & Øyen (2015) satt bestanden til bare ca. 150 - 200 par.

Rykkhusumpene ved Hundorp i Sør-Fron. Det første hekkefunnet av hettemåke i Oppland ble gjort i dette området i 1958 av Hans Nystuen.

Foto: Jon Opheim.

Nedenforstående tabeller viser bestandsutviklingen til hettemåke i tidligere Oppland fylke gjennom de siste ca. 50 årene.

Tabell 10. Hekkebestanden av hettemåke i 5- års perioder i tidsrommet 1970 - 2020, fordelt på kommuner. I sumtallene inngår høyeste registrerte bestand (antall par) for hver lokalitet. Bestandstallene er ikke ensbetydende med antall hekkende par i det enkelte år.

Kommune	70-74	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Dovre			1		6-30	7	170-225	60-64	32-46	8
Lom			1		7	2		13	32-35	3
Vågå					19-24	15-20	4-7			2
Sel			40	15-25	5	50-111	95-120	100	62	21-36
Nord-Fron			3	30-55		2			1	
Sør-Fron			5-7				40-50	4-5		
Ringebu		2	5	100	143-150	177-187				
Øyer		134-232	450-504	388-412	71-73	115-155	149-151	40-60	25-35	4
Lillehammer	17-20	15-22	278-375	50	155-177	116-118	8-9	67-72	27	
Gausdal		14	68-73	51-58	191-211	24	16-18	1		
Gjøvik	10	860-1010	415-535	322-350	230-312	300-350	176-186	360	216-241	60-80
V. Toten	105	167-173	50-100	55	318-380	150-157	63	222-235	206-216	96
Ø. Toten	75	202-502	40-65	5-7	212-262	67	15	4	6	1
Gran		11-16	80-90	27-34	226-239	85-90	159-163	300	51-76	18-20
Lunner		10-20				14-15		1		
Søndre Land	20	284-286	200	50	206	144	64-74		25-50	10-17
Nordre Land		20								
Etnedal			15		56	8		5		1
Nord-Aurdal		15-20			87-97	40				
Vestre Slidre					10-27					
Øyster Slidre									1	
Vang									1	

Sumtall for tabell 10.

Tidsperiode	Antall par	Antall lokaliteter
Før 1970 (1958 - 1960)	1	1
1970 - 1974	227 - 230	6
1975 - 1979	1734 - 2317	30
1980 - 1984	1651 - 2014	37
1985 - 1989	1093 - 1196	34
1990 - 1994	1942 - 2256	53
1995 - 1999	1316 - 1497	38
2000 - 2004	959 - 1081	32
2005 - 2009	1177 - 1220	23
2010 - 2014	685 - 797	28

Tabell 11. Kjente hekkelokaliteter for hettemåke i tidligere Oppland fylke. Antall par angir minste og største registrerte forekomst (antall par) på lokaliteten i 5-års perioder, og er ikke ensbetydende med antall par med dokumentert hekking.

Dovre kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Harrtjern, Fokstumyra			1			5	35	20	1	
Bonkallhaugen, Fokstum.					6-30		75-125		1	
Storrtjønn, Fokstumyra							60-65		2	6
Steintjønn, Fokstumyra								40	3	1
Kringluttjern, Fokstum.									13-27	1
Ryddølstjern						2				
Angardtjern								0-4		
Hjerkinndammen									12	

Lom kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Åsjo			1		6	2		13	32-35	3
Tesseosen					1					

Vågå kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Strondsetertjernet					15-20		4-7			2
Veslevatnet ved Grov					4	15-20				

Sel kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Skottvatnet			40	15-25	5	50-110	30			
Meringsdalsvatnet						0-1	40	100	55	20-33
Bjølstadvatnet							25-50		7	
Meringsdalstjern										1-3

Nord-Fron kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Putt ved Vesle Øyangen			3							
Putt sør for Feforvatnet				30-55						
Trytentjerna ved Fefor						2				
Ved Sikkilsdalseter									1	

Sør-Fron kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Rykkhussumpene	1		5-7							
Tjern ved Wadahl							40-50			
Tjern ved Toftsetra, Gålå								3-4		
Tjern ved Musvollkampen								1		

Ringebu kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Tjern, Djupdalskampen		2								
Tjern ved Gullhaugen			5		8-10					
Fåvangsvollene				100	135-140	135-140				
Strandetjern						42-47				

Øyer kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Helgetjern		47-55	250	125	50	70	140	30-50	20-30	4
Malmtjern		80-165	115-140	80	1	35-75			5	
Ståkåmyrtjernet		7-12	40	10-17			6			
Koltjern			15-20	5-6						
Brettdalsvatnet			5-17							
Tjern, Rognhaugen			10-22		20-22	10	3-5			
Grotjern			15							
Skåetjønnan				7-8						
Saumyra				10-25						
Botterudmyra				30						
Auga				60				10		
Våsjøen				2						
Tromstjern				1						

Måsåmyrtjerna				15						
Tjern NV Svartåsen				40						
Tjern, Høgåsen				2						
Tjern NV Goppollen				1						

Lillehammer kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Lågendeltaet	17-20	5-10	7-10		50	96	3-4	65-70	25	
Rautjern v/Nordseter		10-12	200-250		30-35		5	2	1	
Hunderfossdammen			25-50		55-70					
Abboraksjøen			20							
Tjern NV Vivelvsjøen			10							
Tjern SV Vivelvsjøen			10-25							
Tjern SØ Vivelvsjøen			1		10					
Fjellmyra			5-9	50						
Lomtjern, Ruka					0-2					
Nedre Sjogvatnet					10					
Demmtjern, Ruka						2				
Tjern vest for Kinna						8-10				
Stortjernet						10				
Lomtjern, Gropmarka									1	

Gausdal kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Oppsjømyra		2	12		3	14	5	1		
Toftsetervatnet		10		25-27	2	10	6			
Langlona		2	3-5				2-3			
Øvre Krokstjern			1							
Firtjøna			50							
Nord for Firtjøna			2-5							
Tjern Skjelbreidsfj.				11			2-3			
Tjern v/Sjøsetera					5					
Tjern v/Forsethsetra					150					
Ved Revsjøen					1					
Gryttjern					30-50					
Tjern ved Kittilbu				15-20						
Glåmen i Hynna NR							1			

Gjøvik kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Gåstjern	10	400-500	200-250	250	50-100		1	150	75-100	
Balleropmyra		25-40			30-40					
Eikstadtjern		200	100-150	20	4-6			150		
Melbyttjernet		25-40	55	2-5						
N. Onsrudvatn		60-80	60-80	10-30	75	100-120	75	50		15-35
Ringsjøen		150								
Tjern Mælumsetra					50-60	120-150	30-40			
Gråsteinmyra				30						
Lauga				10-15	15-20	50	70			
Glæstadtjern					1					
Huntonstranda					5-10	30			1	
Sveastranda								10		
Haralddammen									140	45

Vestre Toten kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Helsetjtjern	100	150	50-100	55	210-265	25	30	150		
Skjellbreia	5									
Blilisanden		7-10			15-20	10-15	15	9-20	1	23
Gørvika, Einafjorden		3-5			30				120	20
Trangvika, Einafjorden		7-8								3
Åstjern					13-15					
Finnstadputten					50	100		3-5		
Berja, Einafjorden						15-17	18		40-50	
Mastholmen, Einafjorden								60	45	50

Østre Toten kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Myrsjøen	75	200-500	30-40	5	200-250					
Vindflomyra		2	10-25	0-2	10	65	15	4	6	
Gåsloa					1					
Totenvika					1	2				1

Gran kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Hovstjern		10-15	30-40	25-30	100	5				
Osfjorden, Vestlandsfj.		1								
Haukræva, Vestlandsfj.			50		9					
Jorstadtjern				2-4	110-120				1	
Skredtangen, Nes					5	5-10				
Skirstadtjern					2-5					
Tommelsjøen						75	155	300	50-75	10-12
Egnesskjæret							3			
Sandøya, Randsfjorden							1-5			
Grevsjøen										7
Jarenvannet										1

Lunner kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Tjern SØ Avalsjøen										
Øyskogtjern						10				
Gudbrandstjern						4-5				
Korsrudtjern								1		

Søndre Land kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Dokkadeltaet	20	250	200	50	200	130	60-70		25-50	10-17
Tretjernsmyrene		30			6					
Evjemyra		4-6					3			
Nerlaus						6				
Holmen, Randsfjorden						8				
Sundet, Trevatna							1			

Nordre Land kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Etna ved Øiom		20								

Etnedal kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Ved Røssjøen			15	40	50					
Langtjeden					6	8		5		1

Nord-Aurdal kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Gauklitjern		10-15			40	40				
Tjern ved Tyrisholt		5			30					
Revulen					7					
Øy i Ferisfjorden					10-20					

Vestre Slidre kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Grønnsennvatnet					5-7					
Revsalin, Vaset					5-20					

Øystre Slidre kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Øvre Bjørnholen									1	

Vang kommune

Lokalitet	Før-75	75-79	80-84	85-89	90-94	95-99	00-04	05-09	10-14	15-20
Nørretjeden, Øynadn NR									1	

Registreringene i 2021

Mange av de kjente lokalitetene for hettemåke ble oppsøkt en eller flere ganger i hekkesesongen. Hekkefunn eller observasjoner i egnet hekkemiljø ble registrert på 8 lokaliteter.

Tabell 11. Registrert bestand (antall par) av hettemåke i tidligere Oppland fylke i 2021.

Lokalitet	Kommune	Observasjoner	Antall par	Observatører
Storrtjern, Fokstumyra	Dovre	Min. 7 rugende ind. 29.05. og 7 - 8 rugende ind. 01.06.	7 - 8	Halvor Sørhuus, Jon Opheim, Ragnar Ødegård
Rundtjern, Fokstumyra	Dovre	5 rugende ind. 29.05.	5	Geir Høitomt
Åsjo NR	Lom	Registrert i perioden 01.05. - 02.06. med opptil 11 ind. sistnevnte dato.	0 - 5	Frank Grønningsæter
Strondsætertjønn	Vågå	5 ind. 19.06.	0 - 2	Rune Zakariassen, Bjørn Eide
Meringsdalsvatnet	Sel	4 ind. 14.05.	0 - 2	Bjørn Roar Løkken, Eyjolfur Matthiasson
Haralddammen, Biri	Gjøvik	50 ind., hvorav 15 rugende ind., 21.05., 30 ad. og 9 unger 21.06.	15	Anne Gri Henriksen
Tjern ved Mælumsetra	Gjøvik	6 ind. med hekkeadferd 19.06.	3	Stein Roger Nybakke
Eikstadtjernet	Gjøvik	Ca. 200 ad. og mange unger 24.06., ca. 200 ad. med min. 150 unger 08.07.	100	Even Dehli og Tina Marie Brenden
Tommelsjøen	Gran	5 - 6 hekkende par 30.05. - 12.06.	5 - 6	Tosten Tøfte, Anne Gri Henriksen, Ole Bosse, Even Dehli
SUM			135-146	

Oppsummering

Hettemåka har hatt en vid utbredelse i tidligere Oppland fylke gjennom en periode på vel 50 år. Den er funnet hekkende på 130 lokaliteter i 22 kommuner – fra lavlandet til fjellregionen. Et felles trekk ved disse lokalitetene er likevel dens valg av produktive våtmarksområder, hvor den har god tilgang til insektføde – som er hettemåkas hovednæring. Reirene legges nesten alltid i umiddelbar nærhet til åpne vannspeil, enten i vanskelig tilgjengelige sumpområder eller ute på øyer/holmer. Oppdemte tjern med flytetorv har vært spesielt attraktive hekkeplasser.

Det første hekkefunnet ble gjort på Hundorp i Sør-Fron så tidlig som i 1958, men det gikk ca. 10 år før den etablerte seg med noen større kolonier i fylket. Den store ekspansjonen begynte i 1970-årene og nådde et toppnivå i 1980- og 1990-årene, da vi anslo bestanden til mellom 1000 - 1500 par (Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland 1997). Etter de sammenstillinger vi har gjort i denne rapporten var bestanden på den tida enda noe høyere, trolig i størrelsesorden 2 000 - 2 500 par allerede i siste halvdel av 1970-årene og langt ut i 1990-årene. I ti-året 2000 - 2010 ser vi en tydelig tilbakegang, men likevel ikke større enn at hekkebestanden holdt seg på ca. 1000 par. I løpet av de siste ca. 10 årene har en rekke kolonier blitt forlatt. I perioden 2010 - 2014 telte bestanden trolig ca. 750 par, mot bare ca. 250 par i neste 5-års periode (2015 - 2016).

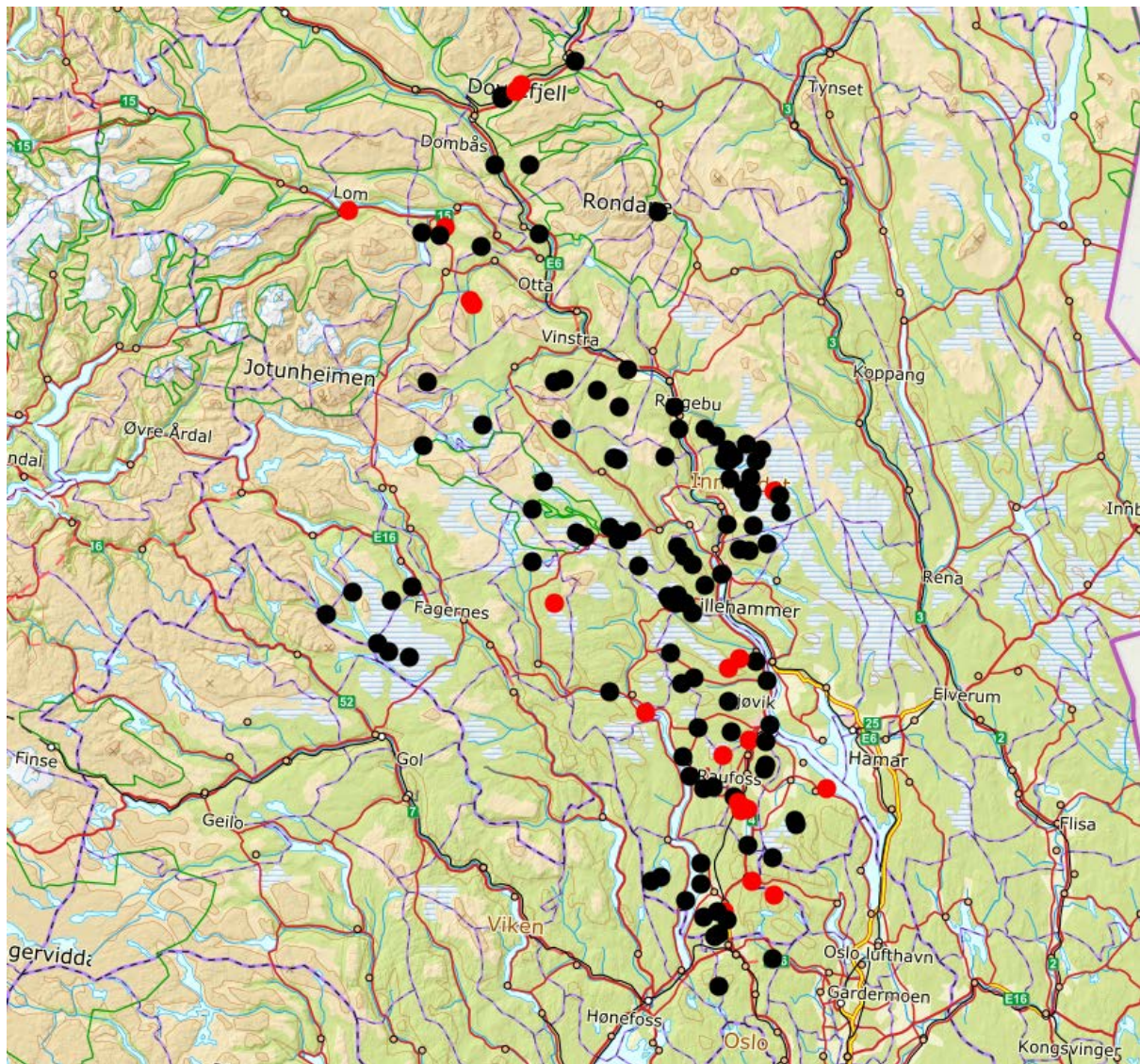
Registreringene i 2021 resulterte i mellom ca. 135 - 145 par fordelt på 9 lokaliteter i 6 kommuner. Av dette utgjorde hekkebestanden på Eikstadtjernet i Gjøvik ca. 70%, hvor ungeproduksjonen for øvrig var svært bra dette året.

Våre registreringer føyer seg inn i den dramatiske tilbakegang som er dokumentert over store deler av landet, og som har ført til at den står oppført som kritisk truet i rødlista (Artsdata-banken 2021). Arten må følges nøye i de nærmeste årene med spesiell fokus på beskyttelse av koloniene i hekketida. På noen av dens hekkelokaliteter vet vi at det – også i senere tid – har vært menneskelige forstyrrelser, med mistanke om tiltak som har hindret ungeproduksjon.

Hettemåke på hekkeplass.

Foto: Ragnar Ødegård.

Figur 8. Kjente hekkelokaliteter for hettemåke i tidligere Oppland fylke.
 Svarte prikker: Tidligere hekkelokaliteter. Hekking/hekkeadferd ikke registrert siste 5 årene.
 Røde prikker: Lokaliteter med hekking/hekkeadferd de siste 5 årene.

Makrellterne

Utbredelse og bestandssituasjon – nasjonalt

Makrellterna finnes utbredt langs hele kysten fra Østfold til Varanger, men er i senere tid nesten forsvunnet som hekkefugl på strekningen fra Halden til Stavanger (Henriksen & Hilmo 2015). Arten har i dag sin hovedutbredelse på vestkysten i Sør-Norge og nordover mot Helgeland. Lenger nord, der rødnebbterna dominerer, forekommer arten mer spredt og fåtallig. Makrellterna har også en liten og spredt forekomst ved ferskvannslokaliteter på Østlandet, og finnes her utbredt både i lavlandet og i fjellet.

Hekkebestanden ble i 2006 vurdert til 11 000 par (Barrett et al. 2006) og færre enn 22 000 individer i 2014 (artsdatabanken 2021). I perioden 1986 - 2014 er bestandsnedgangen i Norge antatt å være i intervallet 50 - 80 prosent (Henriksen & Hilmo 2015). Data fra det nasjonale overvåkingsprogrammet for sjøfugl/SEAPOP i Telemark viser en nedgang på over 90 % fra 1980- og 1990-tallet fram til 2019 (Artsdatabanken 2021).

Utbredelse og bestandssituasjon – Oppland

Det vi har av gammelt kildemateriale på makrellterna tyder på at den over lang tid har vært en relativt fåtallig hekkefugl i Oppland, med størst tilknytning til store innsjøer og vann i lavlandet, hvor den som oftest har hekket på små holmer og skjær. Vi har også en spredt og liten hekkebestand av terner i deler av fjellregionen, hovedsakelig innenfor høydesonen 700-1000 moh. Her har oppdemte tjern (i fiskestelløyemed) med mye flytetorv vært attraktive hekkeplasser. I fjellregionen har det imidlertid vært såpass mye artsforveksling med rødnebbterne at våre data er usikre. Rødnebbterna synes å være dominerende over skoggrensa i nord og nordvest, mens begge artene er påvist hekkende på mer frodige lokaliteter lavere ned i fjellregionen (bjørkebeltet).

Fylkesbestanden ble i midten av 1990-årene anslått til 10 - 20 hekkende par (Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland 1997). I perioden 2000 - 2005 ble det registrert en hekkebestand på 19 par fordelt på 11 lokaliteter. I de tre neste 5-års periodene viser våre tall:

2006 - 2010: 11 par, 5 lokaliteter.

2011 - 2015: 8 par, 5 lokaliteter.

2016 - 2020: 5 par, 4 lokaliteter.

I disse sumtallene inngår høyeste registrerte bestand (antall par) for hver lokalitet

Tabell 12. Lokaliteter med tidligere hekkefunn (reir, unger eller tydelig hekkeadferd) av makrellterne i tidligere Oppland fylke.

Lokalitet	Kommune	År/tidsrom	Antall par
Helgetjern	Øyer	1975 - 2020	1 - 3
Oksetjern	Øyer	1971 - 1983, 2004	1
Huntonstranda/Fredevika	Gjøvik	1997, 2000, 2012	1
Blilisanden, Einavatnet	Vestre Toten	1990 - 2018	1 - 10
Mastholmen, Einavatnet	Vestre Toten	2009 - 2017	1 - 3
Brurholmen, Einavatnet	Vestre Toten	2008, 2011, 2012	1 - 2
Merraholmen, Einavatnet	Vestre Toten	2014, 2017 - 2018	1 - 2
Nordre Vindflotjern	Østre Toten	2003	1
Totenvika	Østre Toten	2004	1

Lysentangen, Randsfjorden	Gran	1991	1
Eidstangen, Randsfjorden	Gran	1987, 1997	1
Dynholmen, Randsfjorden	Gran	1997	1
Skjær sørvest Sandøya, Randsfjorden	Gran	2000	1
Engnesskjæret, Randsfjorden	Gran	2000, 2003	2 - 5
Jarenvannet	Gran	2005, 2006, 2014	1 - 2
Sundet på Trevatna	Søndre Land	2002	2
Dokkadeltaet naturreservat	S. og N. Land	1970- og 1980 årene, 1991 og 2000	1 - 2

I tillegg nevnes følgende 5 lokaliteter hvor det har vært tilhold av makrellterne på sommeren med mulig hekking:

Malmtjern, Øyer:	1 par 2005 og 2011.
Raudtjernet ved Nordseter, Lillehammer:	1 par i 1970- og 1980 årene. Ikke sikkert bestemt til makrellterne i alle årene.
Fluren på Svennesvollene, Gjøvik:	1 par 1997.
Helsettjern, Vestre Toten:	1 par 1980.
Elgsjøen, Lunner:	1 par 1988 og 2000.

Registreringene i 2021

Nesten alle tidligere kjente hekkelokaliteter for makrellterne (jf. tabell 12) ble oppsøkt en eller flere ganger i hekkesesongen, men hekking/hekkeforsøk ble bare registrert på en lokalitet.

Tabell 13. Registrerte par med makrellterne på hekkeplass/aktuell hekkeplass i tidligere Oppland fylke i 2021.

Lokalitet	Kommune	Observasjoner	Antall par	Observatører
Helgettjern	Øyer	1 hekkende par (rugende ind.) 18.06. Paret sett på reirplassen 11.07., men uten tegn til vellykket hekking 11.07. <u>Merknad:</u> Noen av observasjonene i 2021 har vært rapportert som rødnebbterne.	1	Jon Apeland, Harald Bolstad og Jon Opheim
Blilisanden, Einafjorden	Vestre Toten	Hhv. 2 og 4 ind. på tidligere hekkeplass 10.06. og 18.06., men uten tegn til hekking dette året.	2	Bjørn Harald Larsen
SUM	2 lokaliteter		3	

Utover dette er det gjort spredte observasjoner i den søre delen av tidligere Oppland fylke, fortrinnsvis langs Mjøsa og Randsfjorden, men også noen steder i den lavereliggende fjellregionen. I alle hovedsak har dette vært fugler på trekk og næringsstreif.

Oppsummering

Vårt registreingsmateriale viser en gradvis tilbakegang de siste ca. 20 årene. Trolig har bestandsnedgangen startet før dette, men her er våre data for mangelfulle. Endringene har vært størst i lavlandet, der arten fram til begynnelsen av 2000-tallet f.eks. hadde 1 - 3 hekkeplasser langs Mjøsa og ca. 5 lokaliteter i Randsfjorden (Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland v/Opheim 2017).

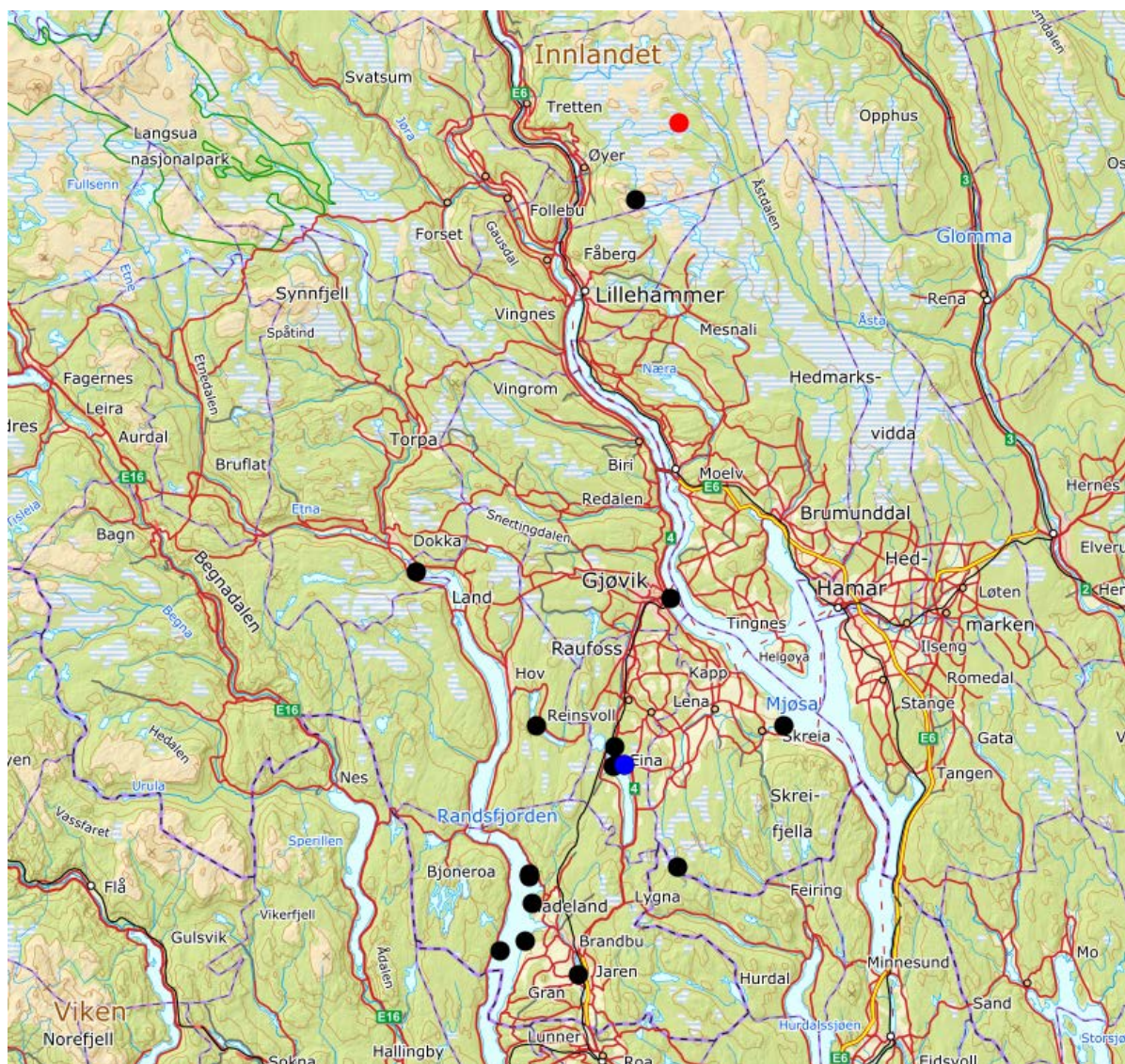
Registreringene i 2021 med bare 2 lokaliteter og 3 par, hvorav ingen hadde vellykket hekking, viser at bestandsnedgangen hos makrellterne ikke har stoppet opp, og at arten nå er nede på et nivå der den raskt kan forsvinne som hekkefugl i tidligere Oppland fylke.

Figur 8. Luftfoto av Helgetjern fuglefredningsområde, som er et oppdemt tjern med mye flyteturv 867 moh. i Øyerfjellet. Dette var den eneste lokaliteten hvor det ble gjort hekkeforsøk av makrellterne i 2021.

Ungfugl av makrellterne.
Foto: Jon Opheim

Figur. 9. Hekkelokaliteter for makrellterne i tidligere Oppland fylke.

Svarte prikker:	Tidligere hekkelokaliteter.
Blå prikk:	Par observert i 2021.
Rød prikk:	Hekking/hekkeforsøk i 2021.

Dvergdykker, sivhauk og vannrikse

Som nevnt innledningsvis inkluderte årets registreringer også rødlisteartene dvergdykker (EN), sivhauk (NT) og vannrikse (VU), hovedsakelig fordi disse artene er knyttet til de samme rike våtmarksmiljøene som toppdykker, sothøne, sivhøne, hettemåke og makrellterne. Med unntak av vannrikse, som helst lar seg påvise (høre) på natterstid, ble det ikke lagt opp til egne registreringsbesøk for disse artene.

Ingen av de tre artene har faste hekkebestander i Oppland, og det er bare sivhauk som med stor nok sikkerhet kan sies å ha hekket. I tillegg foreligger et noe usikkert hekkefunn av dvergdykker. Vi kan kort oppsummere følgende for de tre artene.

Dvergdykker

Første kjent funn ble gjort i Hovstjern naturreservat, Gran, 05.05.1974 (Kolbjørn Hoff). Fra 1980 og fram til i dag har arten blitt påvist godt som årlig i lite antall med flest funn vår, høst og i vinterhalvåret. Noen av disse observasjonene er gjort på egnete hekkebiotoper, men i all hovedsak har dette vært enkeltfugler uten tegn til hekking. I 2015 ble det innrapportert en hekking fra Malmstjern i Øyerfjellet, 933 moh. Dette er et oppdemt tjern med mye flytetorv, hvor det er et relativt rikt fugleliv. I en liten «pytt» inne på ei av flytetorvene ble 1 par rapportert med 1 unge 19.07.2015 (Grete Melkild). Dagen etter er 2 ind. rapportert fra samme sted (John Apeland). Funnet er i etterkant vurdert som noe usikkert.

Registrerte funn i 2021

I 2021 ble dvergdykker kun sett på høsten og vinteren med følgende funn: **Sør-Fron:** 1 ind. Lågen ved Klokkestranda på Harpefoss 18.01. - 28.01., 1 ind. Olstادتjønna i Hundorp naturreservat 18.09. og 02.10., **Østre Toten:** 1 ind. Mjøsa på Kapp i perioden 08.01. - 26.01. og i tidsrommet 28.11. - 26.12., **Lunner:** 1 ind. i Sveselva i nordenden av Harestuvannet 08.10., **Vestre Slidre:** 1 ind. Pjåten i Ferisfjorden 26.12. og 31.12.

Sivhauk

En hunnfugl i Dokkadeltaet naturreservat, Nordre og Søndre Land 27.08. - 29.08.1977 (Geir Høitomt) er vårt første funn av sivhauk. I de etterfølgende årene ble arten sett jevnlig i dette store våtmarksområdet, og mot slutten av 1990-årene med mistanke om hekking. Dette ble endelig bevist i år 2000 da 1 ad. ble sett mate en unge 21.07. (Geir Høitomt). Senere hekkefunn er ikke gjort, men sivhauken ses fortsatt årlig i dette området. Arten har i de senere årene også blitt sett jevnlig i flere andre våtmarksområder, både i lavlandet og helt opp i fjellregionen. På Fokstumyra på Dovre (ca. 940 moh.) er arten – med unntak av 2013 – sett årlig siden 2010, og i 2014 ble det gjort hekkforsøk ved Lesjabekk vest for Vålåsjøen. Her ble bytteoverlevering, parring og pynting av reir registrert 02.06. og 03.06. (Morten Venås). Manglende rapporteringer senere på sommeren tyder på et avbrutt hekkforsøk. På Hadeland peker Skirstadtjernet, med sine store takrørbelter, seg ut som et egnet område for sivhauk. Her er arten registrert i 11 år siden 2004. I 2020 var 1 par i gang med reirbygging 06.05. (Terje Pettersen), senere ble 2 par registrert (i hver sin ende av vatnet) 14.05. (Per Åge Skålerud og Gundega Skålerud) og 23.08. ble 1 par trolig sett sammen med en unge (Even Dehli).

Registrerte funn i 2021

I 2021 ble sivhauk påvist flere steder i hekkesesongen, bl.a. på Fokstumyra på Dovre og Skirstadtjern på Gran. På sistnevnte sted var 1 par tilstede tidlig på våren, men uten indikasjon på hekking. Følgende observasjoner er innrapportert dette året: **Lesja:** 1

hunnfarget ind. Lesjaleira 16.05., 19.05., 15.06., 15.07., 02.08. og 15.08. og 1 ind. (1 K) Grisungvatna 05.08., **Dovre**: 1 hunnfarget ind. Fokstumyra 03.06., 17.06. og 19.07., **Lom**: 1 hunnfarget ind. Åsjo naturreservat 05.06., **Vågå**: 1 ind. Sandranden 21.06., **Sel**: 1 hunnfarget ind. Meringsdalsvatnet 22.07., **Sør-Fron**: 1 ind. Hundorp naturreservat 28.08., **Ringebu**: 1 hann Goppollsetra 09.09., **Lillehammer**: 1 ind. Gausavollene 24.05. og 1 ind. Bjørnstad i Vingrom 02.09., **Gjøvik**: 1 ind. Eikstادتjernet 04.05., 06.05., 20.05., 01.06., **Vestre Toten**: 1 ind. Lier, Børsvoll, 14.04., 15.04. og 31.08. (1 K), 1 ind. Jutulrud ved Einafjorden 03.05., 11.05., 13.05., 18.05. og 24.05., 1 ind. vanntårnet på Eina 27.05., 1 ind. (1 K) Tune 09.09. og 1 ind. (1 K) Blili vestre 10.09., **Gran**: 1 ind. Jarenvannet 13.04. og 29.04., hhv. 1, 2 og 1 ad. hann Skirstadtjernet: 1 par 25.04., 1 hann 29.04., 1 par 01.05., 1 hunn 03.05., 1 par 06.05., 1 hann 12.05., 1 ad. 22.05. og 1 ad. hann 13.08. Ellers 1 hunn Lysenstøa, Aschimlandet, 15.05., **Lunner**: 1 ind. (1 K) Volla 05.09. og 1 hunnfarget ind. Kalvsjøtjern 06.09., **Søndre/Nordre Land**: 1 hunnfarget ind. Dokkadeltaet 19.08., **Nord-Aurdal**: 1 hunn Valtjernstølan 16.07.

Vannrikse

Vannrikse er en karakterart for næringsrike våtmarksområder med frodig og tett kantvegetasjon. Vårt første kjente funn ble gjort på Lena 28.11.1963, der fuglen ble funnet død 01.12. (Torfinn Staff). I perioden 1979 - 2009 er arten registrert 12 ganger, og deretter nesten årlig. Funnene fordeler seg nokså jevnt på «ropende» ind. fra frodige våtmarksområder til trekkobservasjoner sent på høsten/førjulsvinteren. Hekking er ikke påvist, men med lang tilstedeværelse på noen av lokalitetene holder vi dette som sannsynlig. Her nevnes følgende aktuelle lokaliteter med tilstedeværelse i mer enn ett år (årstall satt i parentes): Helsettjern, Vestre Toten (1979, 1980, 2011, 2018, 2020, 2021), Skirstadtjern, Gran (2015, 2016, 2018, 2019, 2020), Jorstadtjern, Gran (2017, 2018, 2021), Dokkadeltaet, Nordre og Søndre Land (1985, 2010, 2016).

Registrerte funn i 2021

I 2021 ble vannrikse registrert med følgende funn: **Lom**: 1 ind. Raubergstultjønne (ca. 1000 moh) 17.06., **Vestre Toten**: 1 ind. Helsettjernet 28.05. og 23.06., **Gran**: 1 ind. Jorstadtjern 31.05. og 1 ind. Hovstjern 24.06., **Søndre Land**: 1 ind. Dokkadeltaet 01.12. og 04.12.

LITTERATUR

- Artsdatabanken (2021, 24. november). Norsk rødliste for arter 2021.
- Barrett, R. T., Lorentsen, S.-H. & Anker-Nilssen, T. 2006. The status of breeding seabirds in mainland Norway. *Atlantic Seabirds* 8: 97 - 126.
- BirdLife International 2004: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. BirdLife International, Cambridge. 374 s.
- BirdLife International 2015: European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg. 675 s.
- Bådshaug, P. 1989: Fuglefaunaen i våtmarksområdet Åsjo - Skim, Lom og Skjåk kommuner. *Fugler i Oppland* nr. 7: 1 - 30.
- Eldøy, S. 1994: Hettemåke *Larus ridibundus*. S. 232 i: Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994: Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu. 552 s.
- Fjeldså, J. 1994: Toppdykker *Podiceps cristatus*. S. 36 i: Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994: Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu. 552 s.
- Haftorn, S. 1971: Norges Fugler. Universitetsforlaget. 862 s.

- Henriksen S. og Hilmo O. (red.) 2015: Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge. 193 s.
- Kålås, J. A. Dale, S., Gjershaug, J. O., Husby, M., Lislevand, T., Strann, K.-B. & Strøm, H. 2015: Fugler (Aves). S. 67 - 70 i Henriksen, S. & Hilmo, O. (red.) Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge. 193 s.
- Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland 1997: Fugler i Oppland. 280 s.
- Norsk Ornitologisk Forening, avd. Oppland v/J. Opheim 2017: Kartlegging av hekkende rødlistearter i rike vannmiljøer Oppland fylke. Bestandsregistreringer av makrellterne, hettemåke, sothøne, sivhøne og toppdykker i 2016 og artenes bestandsutvikling basert på tidligere registreringer. Rapport 75 s.
- Opheim, J. 1996. Hekkebestanden av hettemåke i Oppland fylke pr. 01.01.1995. Fugler i Oppland. Rapport nr. 3 1996. 30 s.
- Opheim, J. 1998: Truete fuglearter i Oppland. Rapport Fylkesmannen i Oppland, Miljøvernavdelingen. 100 s.
- Shimmings, P. & Øien, I. J. 2015: Bestandsestimer for norske hekkfugler. NOF-rapport 2015-2. 268 s.
- Øien, I. J. 1994: Sivhøne *Gallinula chloropus*. S. 160 i: Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994: Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu. 552 s.
- Øien, I. J. 1994: Sothøne *Fulica atra*. S. 162 i: Gjershaug, J. O., Thingstad, P. G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.) 1994: Norsk fugleatlas. Norsk Ornitologisk Forening, Klæbu. 552 s.